

Filosofická kosmologie 1

Ladislav Hejdánek

Related preparatory texts:

[Filosofická kosmologie 1](#)

Transcripts of this document:

[Filosofická kosmologie 1](#)

k dokumentu existují tyto přípravné texty:

[Filosofická kosmologie 1](#)

k dokumentu existují tyto přepisy:

[Filosofická kosmologie 1](#)

◆ bytový seminář, česky, vznik: 16. 9. 1984

◆ private seminar, Czech, origin: 16. 9. 1984

Filosofická kosmologie 1 [1984]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (1984-09-17 Filosofická kosmologie I (1)_01-1a_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Já jsem už tady o tom mluvil, ale dva přišli noví, ne jeden přišel, teď nevím, jestli už jste tady byl nebo ne. Autokraticky jsem rozhodl, že se budeme aspoň několik večerů, pokud byste protestovali, ale pokud nebudete, tak třeba celý rok, zabývat takzvanou filosofickou kosmologií.

Jiný hlas: Každý tejdén, v kolik?

Hejdánek: Každý tejdén, ano. Pokud nepřijde návštěva, tak se pak vsune nějaké jiné téma a pak budeme pokračovat zase cyklicky.

Jiný hlas: V kolik?

Hejdánek: V sedm. V sedm, to byla chyba dneska, se to protáhlo. V sedm a končit se pokud možno v deset nebo nejpozději v půl jedenácté.

Do jisté míry by bylo dobré, kromě toho, co jsem tady vylíčil na začátku, jak jsem já byl přiveden k tomu nápadu, že by se tohle dělalo – a já jsem to naznačoval, jestli si pamatujete, kdo jste tady byl na posledním semináři v červnu, už jsem to naznačoval trochu – tak bych měl ještě takové obecnější zdůvodnění. Ale raději se pokusím to ukázat na situaci myšlení posledních dvou století řekněme, nebo hlavně našeho století. Ta situace se totiž vyznačuje takovým hodně všeobecným, jsou výjimky ovšem, ale obecně lze mluvit o jakémsi odvratu filosofie od problematiky přírodních věd, a to i v tom případě, kdy ta problematika přírodních věd vlastně vybočuje, překračuje rámec přírodovědy a představuje problematiku latentně filosofickou, to jest přímo volající po tom, aby filosoficky byla exponována.

Sám ten název filosofie přírody nemá dobrý zvuk. Já jsem si to ověřil, když přicházejí cizinci a ptají se, co tady děláme, já jim líčím, že první rok jsme dělali filosofii přírody, tak vždycky to škubne v ksichtě. Ta filosofie přírody nemá dobrý zvuk, protože je povětšinou spojována s nechvalně známou nebo nechvalně proslulou německou *Naturphilosophie*. Takový hlavní představitel je *Schelling*, ale mnozí do toho zahrnují celou idealistickou německou filosofii, to jest i *Fichte*ho i *Hegela*, bratry *Schlegely*, no a dokonce určité partie u *Kanta*, což už je takřka vrchol, zejména ty předkritické partie, ta *Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels* nebo tak nějak se to jmenuje, od čehož pak se říká ta Kant-Laplaceova teorie vývoje vesmíru. Kant to popsal v téhle knížce a Laplace to dělal fyzikálně.

Tedy tohle platí všeobecně, upodivu, takový odvrát filosofie od přírodovědy a pravděpodobně je to taková ještě protažená reakce na ty bláznivé nápady té německé *Naturphilosophie*. Jsou ovšem výjimky, jak jsem říkal, a s některými z nich se postupně, aspoň v prvním rozvrhu, také seznámíme. Zajímavé je, že třeba u nás po válce a zejména po roce 1948, v tom velkém nástupu marxistů tady, tak to začalo tím, že se vydával *Anti-Dühring* a *Dialektika přírody* Engelsova a mluvilo se hodně o filosofii – dost to připomínalo tu *Naturphilosophie* – a upodivu ty dva hlavní proudy, v něž se rozdělilo to marxistické myšlení (tady žádné jiné nemohlo se produčiovat, jenom právě marxismus), tak oba byly odvráceny od přírody.

Jednak antropologický, marxistická antropologie, vedoucí představitel, vůdce toho byl Karel Kosík. Když si přečtete jeho *Dialektiku přírody* [sic], tak tam prakticky nenajdete ani v náznaku nějaký pokus o aplikaci té metody, se kterou přišel a kterou čerpal z mladého Marxe, z těch mladých let, aplikaci na přírodu. Ačkoliv když čtete třeba *Ekonomicko-filosofické rukopisy* Marxovy, tak tam najdete partie, které přímo volají po tom, aby se zrušil rozdíl mezi filosofií a přírodovědou, aby se člověk stal rozhodně přírodním tvorem a příroda aby byla zlidštěna. Je tam ten poukaz k tomu, že je třeba to integrovat dohromady. Dneska marxisté by krásně mohli k tomu sáhnout a říkat, že Marx byl vlastně průkopníkem životního prostředí, zpřirodnění člověka, aby nestál proti přírodě.

Tak to je Kosík. Tam prostě nenajdete. No a pak tady byla ta druhá linie, to byla logicko-pozitivistická nebo neopozitivistická, hlavní představitel Tondl. Tondl napsal v jednom takovém programovém článku, který vyšel v roce 1966 nebo 67 ve *Vesmíru*, tam napsal, že filosofie vědy se má zabývat vědou jako svým univerzem jediným, ale že se nemůže vztahovat k univerzu, k reálnému univerzu, k němuž se vztahuje

pouze věda. Takže filosofie je meta-disciplína nad vědou a nemá žádnou možnost se zabývat přírodou samotnou. Čili vlastně v obou případech filosofie tu stojí zády k přírodě, odvrácena od přírody, zabývá se a programově se má zabývat něčím jiným než přírodou. Na to jsou vědy, filosofie ne.

Jiný hlas: Ano, prosím vás, vy jste říkal předtím *Dialektika přírody* u Kosíka?

Hejdánek: U Kosíka *Dialektika konkrétního*, promiňte. To jsem zkapal, opravte mě vždycky. *Dialektika konkrétního* rozumí se. Ta *Přírody*, to napsal – teda napsal jakýsi poznámky – Engels, a pak se to vydalo v jedné knížce, ale vlastně on to nikdy jako knihu nedal dohromady. *Dialektika konkrétního* samozřejmě. No, tak to jsem jenom ukázal, jak se u nás vždycky projevuje všechno jako trošku dodatečně, že? Tak, že dokonce v situaci, kdy se vydávají klasikové, jako ten Engels nebo mladej Marx – potom se vydaly někdy, na začátku šedesátých let myslím, že se vydaly poprvé ty *Filosoficko-ekonomické rukopisy*, ovšem vyšly už ve Fouskově překladu v šestačtyřicátém – tak, že přesto, že se najdou v těch klasikách, v Marxovi a v Engelsovi se najdou motivy, proč se má filosofie zabývat přírodou, tak že vlastně to nikdo nedělal, že se ty marxisti k té přírodě obrátili zády.

To má své konkrétní důvody a je třeba je respektovat. Ty trapné důsledky, když filosofie se začala míchat do přírodních věd – třeba v případě ta marxistická filosofie, když se začala míchat třeba do otázky mendelismu-morganismu v genetice, nebo když se začala plést do otázky vzniku života, Lepešinská, Lysenko, nebo když se začala plést do čeho ještě? Prostě klasikové napsali, že vesmír je v čase i v prostoru nekonečný, no tak tím pádem musel být odsouzen Einstein. A byla velká událost, když Kolman napsal velký sebekritický článek, myslím do *Literárek* v šedesátých letech, kde říkal, že se pustil do důkladného studia Einsteina a že mu musí dát za pravdu, že vesmír opravdu v prostoru nemůže být nekonečný. Ovšem na té časové nekonečnosti, že by trval. A to napsal tedy na základě důkladného studia Einsteina. To byl největší fór tenkrát snad roku, protože právě Einstein přišel s tím, že čas a prostor jsou neoddelitelné. Čili říct, že na jedné straně tu nekonečnost uznává a na druhé neuznává, to je skutečně cosi neuvěřitelného. No, ale ještě říct, že na základě důkladného studia! Tenkrát se nachechtalo mnoho lidí.

Takže ty zkušenosti s tím, jak ti marxističtí filosofové se pletli do přírodních věd, byly tak špatné, že pak už ta další generace s tím raději nechtěla mít nic společného. Tyhle psychologické důvody jsou celkem zřetelné, ano?

Jiný hlas: To předpokládá, že se ta druhá generace z toho tak vytěsnila. Protože když jsem chodil do školy v sedmdesátých, osmdesátých letech, tak se do toho pletli úplně do všeho, furt.

Hejdánek: No ne, tak na těch katedrách marxismu-leninismu samozřejmě, tam se to... Jenomže já tady mluvil o těch tvůrčích marxistech, kteří chtěli opravdu jít tak nějak, chtěli jezdit na ty světové kongresy a chtěli, aby je tam lidi se zájmem poslouchali, a ne jenom ze zdvořilosti nebo dokonce s úšklebkem. To se mezi lidi nedostalo.

Tenhle pól zůstává vždycky všude. Když se podíváme na církevní dějiny, to jsou hrůzostrašné věci, které se dají citovat. Ale když se chceme nějakým způsobem vyrovnat s křesťanstvím, tak se musíme vyrovnat s Augustinem a s Tomášem, s takovými velikými postavami. Podobně když se chceme s marxismem vyrovnat, musíme jít k mladému Marxovi nebo musíme jít ke Kosíkovi a nepůjdeme k nějakým těm sekundárním, druhořadým asistentům někde na lékařské fakultě třeba.

To už jsem říkal mockrát, ale to byla teze Hromádkova – já myslím, že velmi pravdivá, hluboká – že zatímco ve válce, ve fyzickém zápase, máte šanci vyhrát, když vystihnete, kde je nepřítel nejslabší a zaútočíte na to nejslabší místo, tak v ideovém zápase je to právě naopak. Tam můžete zdat nepřítel, když vyhmátnete jeho nejsilnější místo. Když zasáhnete jeho nejslabší místo, tak s ním nehnete. Prostě tak je to furt.

Takže pro ty směšnosti citovat je sice dobré do nějakých legračních článků, ale když jde opravdu o to vyrovnat se s tím ve vši podstatě, tak pak je třeba najít ty nejlepší představitele.

Důsledkem tohohle odvrácení od přírody – nejen v marxismu, ale všeobecně, to jsem jenom ukazoval, že v naší situaci, kdy tady nebyla jiná možná filosofie než marxistická, k tomu taky tak došlo – ale hlavně

mluvíme o celkovém trendu evropské filosofie. Důsledkem je zároveň deformované pojetí světa. Jenom náznakem: programově v některých filosofiích se chápe svět jako – to konkrétně třeba u Husserla – svět našeho života (jak překládá Patočka *Lebenswelt*), přirozený svět (*Naturwelt*). Aniž bychom šli k podrobnostem, tak si ukážeme, jak je to deformované pojetí. Protože tohle pojetí světa se dostává do úplné roztržky s pojetím vědeckým, respektive přírodovědeckým. Také u Husserla to je tak koncipováno, že *Lebenswelt* nebo *Naturwelt* je svět, jak se nám dává ještě dříve, než intervenuje jakákoli věda nebo technověda, matematika a tak dále.

Takže i v té linii fenomenologické, která má dneska dvě veliké filosofické trasy, takové široké autostrády, po kterých většina filosofů jde: na jedné straně fenomenologie a na druhé straně novopositivismus, nebo jak se teď častěji říká, ta analytická filosofie.

No a tohleto deformované pojetí světa má své důsledky pro pojetí člověka. To je zároveň s tím jako druhá stránka se tady projevují deformace v pojetí člověka. Nejen filosofická kosmologie se deformuje, ale také filosofická antropologie.

To je zajímavá věc a my se chceme trochu zabývat tou otázkou, nebo otázkou jenom chceme si nechat dojít, proč tomu tak je. A jak tomu je odedávna, a že to není výmysl filosofický, že to souvisí. Ale ještě než se k tomu dostanu – a to si budeme ukazovat na tom *Gilgamešovi* a potom na Bibli a tak dále – ale ještě předtím si připomeneme jednu docela zajímavou věc, že před necelými dvaceti lety, to jest přesně v roce 1965, první vydání vyšlo (čili příští rok k tomu bude přesně dvacet let), jeden z největších evropských filosofů našeho století Karl Jaspers napsal v *Malé škole filosofického myšlení*, že vesmír, kosmos, ještě zdaleka není pro nás světem vůbec. Náš svět je nekonečně víc než pouhý kosmos, ačkoli měřeno astronomicky je jeho nicotnou částíčkou.

Tedy ačkoli ten náš svět je jenom částíčkou a nicotnou částíčkou kosmu, tak je zároveň něčím daleko víc, neskonale něčím víc než ten celý kosmos. Pro naše vědění je kosmos, říká Jaspers, jen neživou pustinou plnou obrovitých pohybů hmoty, zatímco naším světem je život rostlin a zvířat, krajina, počasí, nad námi se klenoucí hvězdná obloha, a zejména lidé žijící s lidmi.

Tenhle ten citát si budeme pamatovat. To je v roce 65, to je nedávno. A je to charakteristické, jak tady v podstatě Jaspers říká, že z hlediska člověka, z hlediska lidských priorit v rámci té hierarchie hodnot, že ten vesmír je *adiaforon*, je něčím naprosto bezvýznamným pro člověka. Je to něco, to je nějaká ta velká pustina, prostě ten lidský svět je něčím neskonale větším, důležitějším.

Tedy dodnes prakticky tahle tradice tady přetrvává. My si ukážeme, jak to vypadalo předtím na dvou případech: na jednom před třemi sty lety a na jednom z téhle přibližně tedy předválečné doby na tom Jeansovi, třicátých let. Tohleto je 65, to je pětatřicet let ještě po Jeansovi napsané.

A je to charakteristická věc. Jak se může... já mám Jasperse dost rád, velice jsem ho rád četl a jsem Jaspersem silně ovlivněn, ale některé věci nemůžu pochopit, jak tak velký filosof může říct, že kosmos je neživá pustina plná obrovitých pohybů hmoty, takže ten náš svět (to znamená život rostlin, zvířat, krajina, počasí, nad námi se klenoucí hvězdná obloha... nad námi se klenoucí hvězdná obloha!). Jaspers totiž vyšel z Kanta. Pro Kanta dvě věci ho uváděly v nadšení: klenuté nebe hvězdné nade mnou a věčný zákon – ty máš – kategorický imperativ v nás.

Je v linii Kanta, když tohle Jaspers říká. Ale jak tohle může říct tváří v tvář kosmu jakožto pustině? Copak se člověk může s tím smířit? Může se filosof s tím smířit? Co to znamená, že ten kosmos nás nezajímá a že náš svět je hvězdná obloha nad námi? Co to je ta hvězdná obloha nad námi, neli ten kosmos? Chci já tady prostě říct, že pro mě je daleko důležitější, jak se mi to jeví, než jak to je? Je to nepochopitelné. Je to čosi nějak chybný úkon, Freudovsky by se dalo říct. Nevím si rady s tím kosmem, no tak se k němu obrátím zády.

Tak ptejme se tedy, odkud se vzala tahle ta dvojakost, tato roztržka mezi světem jako vesmírem, jako kosmem, a mezi světem jako naším, neboli tím světem našeho života, jak Patočka říkal, *Lebenswelt*. A o čem vlastně tato roztržka svědčí? Co to vypovídá o sebepojetí a sebevědomí člověka, který přestal považovat za eminentně pro sebe samého významné, jak se vztahuje k vesmíru a k přírodě v nejširším

smyslu? Co dosvědčují z minulosti analogické případy odvrácení myslitelů a vůbec lidí od přírody? My známe takový případ třeba velmi slavný: v době po presokraticích najednou došlo k jakémusi odvratu od filosofie přírody a sofisté vlastně o přírodě vůbec neuvažovali, obrátili se k tomu zády, problému přírody. Sokrates rovněž; v tom smyslu tedy také někteří autoři se pokoušeli Sokrata interpretovat jako jenom takového zvláštního sofistu. Je to zvláštní, že ta ztráta přírody znamenala pro *filosofii* jakýsi pokles do *sofistiky*. Samozřejmě se tím teď nebudeme zabývat, ale je třeba si tohle uvědomit. Podobně po té velké *recepti* Aristotela z rukou Arabů došlo ještě k mnohem zdůrazněnějšímu odvratu od přírody a přírodního zkoumání ve středověké *filosofii* – ve *filosofii* a *teologii*, tam to bylo tak propojeno. A opět tam dochází k jakémusi úpadku *filosofie*, která zůstává u pouhé *spekulace*, což jest jeden rys *sofistiky*, a ztrácí kontakt se skutečností. Takže to umožňuje potom té nové novodobé nastupující vědě, aby se obrátila prudce proti *aristotelismu*, což byl věcně nesmysl, poněvadž jestli někdo se zabýval přírodou, tak to byl Aristoteles. Proti *aristotelismu* a odvrhla celé tohleto učení, aby prosadila přírodní zkoumání. Tedy tyhle dva příklady stojí za úvahu. Ale my se tím nemůžeme teď zabývat, poněvadž se chceme dostat kousek dál. Možná, že bychom tady měli taky zařadit analýzu – nechám to do diskuse – pojmu příroda. Co to vlastně je. Tam totiž dochází k takové zvláštní spjatosti mezi člověkem a přírodou, že totiž původně příroda nebyla příroda. Příroda byla vše, byla veškerenstvo. A teprve vznikem člověka se svět rozpoltil na přírodu a nepřírodu. Člověk, dokud byl částí přírody, tak nebyl člověkem. A ve chvíli, kdy byl člověkem, tak už nebyl přírodním tvorem. Takže vlastně můžeme říci, že zároveň s člověkem vznikla příroda. Poněvadž to, co bylo předtím, to byl všehomír, to bylo všechno. Kdežto příroda je pouhá příroda. No ale to jsou úvahy, které si necháme eventuálně do diskuse. Teď si připomeneme, že *filosofie* je *reflexe* a že *reflexe* je primárně vztahena k *aktivitě*, respektive ke zkušenosti s *aktivitou*. Tedy to, k čemu je *reflexe* vztahena, je zkušenost, na níž se *konstitutivním* způsobem podílí na jedné straně povaha a *aktivita* *subjektu* a na druhé straně povaha toho, k čemu se *subjekt* aktivně vztahuje. Ano, tedy *reflexe* je vždycky obrácení pozornosti ne k věcem venku, nýbrž k vlastním *aktivitám*, ovšem k minulým *aktivitám*, to jest ke zkušenosti s těmi *aktivitami*. Člověk v *reflexi* analyzuje, co vlastně udělal, když udělal tohleto. Poněvadž on něco chce udělat, ale když to udělá, tak vždycky je tam víc i méně, než chtěl. Čili v *reflexi* teprve odhaluje, co vlastně udělal, když chtěl udělat něco. A jak to analyzuje, tak zjišťuje, že na tom, co udělal, se podílel nejenom on, ale také to, k čemu se v té *aktivitě* vztahoval. To jest, když se v *experimentu* člověk rozvrhne něco, tak má určitou představu, čeho chce dosáhnout. A teď něco udělá a ono mu to ukáže něco, co vůbec neočekával. On se ptal, jestli je to A nebo B, a najednou udělá *experiment* a výsledek je, že to není ani A ani B, nýbrž něco třetího. Co mu zbývá? Analyzuje, co vlastně udělal. Ale to, co vlastně udělal, to je jednak *konstituováno* tím, co chtěl udělat, tím jeho rozvrhem, čili je to *spolukonstituováno* jím jakožto *subjektem* té *aktivity*. Ale protože mu vyšlo něco jiného, než chtěl a než očekával, tak je vidět, že to nezáviselo jenom na něm, že tam do toho mělo co mluvit ještě něco dalšího, a to je to, s čím pracoval. Takže ta jeho zkušenost se vztahuje k té *aktivitě*, která není totožná s tím, co rozvrhoval. V té *aktivitě* bylo víc i méně, než chtěl. A tedy na povaze té *aktivity* se podílel také ten *materiál*, se kterým pracoval, ke kterému se vztahoval, co chtěl obměnit. Takže on teď, když to podrobí *reflexi*, tak vlastně pozná nové vlastnosti toho, s čím chtěl pracovat. A zároveň ovšem může také poznat nové vlastnosti svoje, protože on si něco o sobě myslel a o tom svém plánu, a pak se ukázalo, že to, co udělal, je vlastně něco jiného, a on musí *revidovat* i ten svůj původní rozvrh. Ano, je to... tváří se nadšeně, zdá se, že... Hele, Markéto, ne, já se obávám, že to není jasné. Jiný hlas: Mně se zdálo, že se to docela dobře, to myslím vysvětluje. Já jsem to četl, nevím už kde, u fyziků třeba, když se pracuje s mikroskopem, kdy se také předpokládá určitý pohyb, a vlastně tím samotným zapojováním toho mikroskopu, toho světla, se poruší třeba určitý *objekt* těch atomů, těch částic. Tam v tom myslím, že člověk přichází a vlastně tím vlastním nástrojem ještě to světlo, které prochází tím elektronovým mikroskopem... Hejdánek: Tohleto, co teď říkáte, tak to byl vlastně ten moment toho obrovského převratu, kdy si lidé

uvědomili, že neexistuje nic takového, jako je pouhé dívání se a popisování skutečnosti, že vždycky tady člověk je jako aktivně přítomen. Poprvé to bylo demonstrováno právě v úvahách moderních fyziků, kteří se zabývali těmi nejmenšími částicemi. V podstatě je to ten *Heisenbergův* princip neurčitosti, který sice je formulován způsobem, který o tomhle nemluvil, ale většinou se přijímá interpretace, že nejsme schopni zároveň určit polohu a rychlost třeba elektronu, protože abychom jedno určili, musíme to druhé ovlivnit. Když chceme určit polohu elektronu, musíme ho jakoby zastavit, to jest ovlivnit jeho rychlost. A když chceme zjistit jeho rychlost, musíme nějak ovlivnit jeho polohu.

Jiný hlas: Zastavit?

Hejdánek: No dobře, zastavit, to já vím.

Jiný hlas: Když ho chytám.

Hejdánek: No dobře, ale tedy takhle se to vykládá. Samozřejmě zastavit elektron, to je... ale jako poloha.

Jiný hlas: V tom je ten princip, že vlastně my nemůžeme, takže ono vlastně [nesrozumitelné].

Hejdánek: Ono to není tak docela pravda. Ono to nejde skutečně, ono to nejde ne proto, že my to nemůžeme, ale že to totiž v té samotné skutečnosti je zakotveno, že v určitých souvislostech se projevuje poloha elektronu a v jiných souvislostech se projevuje jeho rychlost. A neexistují souvislosti bez ohledu na pozorovatele. Neexistují souvislosti, kde by se projevilo obojí najednou. Podobně to je jen jeden případ, jiný případ je, kdy se třeba světlo jeví jako částice a kdy jako vlna. Existují souvislosti, věcné souvislosti bez ohledu na pozorovatele, kde se světlo jeví jako částice, a jiné souvislosti, kde se jeví jako vlna, to jest ohýbá se třeba. Neexistují souvislosti, kde by se jevílo jako obojí.

Jiný hlas: Bez ohledu na pozorovatele?

Hejdánek: To jest, že to není ovlivněno pozorovatelem. Ale to je něco jiného. Mně jde o to, že ta problematika byla, i když je starší, ale spekulativně byla probírána už mnohokrát, ale naléhavá v samotné vědě se stala právě v tomto okamžiku, kdy se zjistilo, když se ten předmět, který se zkoumal, zmenšil natolik, že samotné pozorování ho měnilo. Ovšem ta problematika sama je širší a také měla důsledky pro *noetiku*, pro *gnoseologii* a aplikuje se to už nezávisle na tomhle. Takže to, co jsem teď vykládal, to je už nezávisle na tom fyzikálním problému a jde spíš o to zdůraznění, že kdykoliv člověk něco dělá, tak to, co udělal, není jenom jeho dílo, nýbrž on je jenom spolukonstituentem toho, co udělal. Podílí se na konstituci toho, co udělal, toho jeho činu, té jeho aktivity. Na tom se spolupodílí ta situace, ten materiál, ty okolnosti, v nichž to provedl.

Mým cílem bylo připomenout, že napočátku, to jest ještě v mýtu, si člověk uvědomuje spíš sám sebe, že převažuje sebestopcit nebo sebestopcitování. A to sebestopcitování se promítá do porozumění světu. Po vynálezu pojmového myšlení se pozornost člověka stále více soustředí na předmět. A k sobě se začíná člověk stále víc a víc vztahovat jen nevýslovně nebo nepředmětně, takže to velmi často uniká jeho kontrole a on má dojem, že vůbec v tom přítomen není. To je ta psychická deviace nebo psychologická deviace, by se spíš dalo říct, protože to je popis moderní vědy, která má dojem, že je tím přesnější, čím víc vyloučí subjekt ze svého pozorování. Taková zvláštní věda je nejdokonalejší tam, kde sama sebe vyloučí z toho vědeckého postupu. Ta absurdita je z toho snad jasná. Věda má dojem, že je nejvědeckější tam, kde samu sebe vyloučí. Tu absurditu krásně už vystihl Hegel třeba ve *Fenomenologii ducha*, to bychom si mohli odcitovat.

I když je zdůrazněna a do popředí vystupuje jen jedna strana v reflexi analyzovaného vztahu, vztahu subjektu a situace nebo předmětu a tak dále, tak ta druhá strana je vždycky také přítomna, i když není uvědomována. Tohle je základ, z kterého musíme vyjít ve filosofické kosmologii. V každém sebestopchování člověka najdeme významné prvky pojetí světa a v každém pojetí světa zase najdeme významné prvky sebestopchování člověka. Jaký člověk, takový svět a jaký svět, takový člověk.

Čili když se Kosík pustil do filosofické antropologie a ukazoval, že věda vyloučila člověka z oblasti svého zájmu a že to, čemu říká člověk, vlastně není člověk, nýbrž je objektivovaný, zpředmětněný člověk, a to je nečlověk, tak zapomněl na to, že to patří k sobě. Že svět, který se ukazuje, jako by člověka nebylo, je zároveň pojetím člověka jako nicotného. Že to odcizení člověka, že je vždycky zároveň odcizením světa

člověku. Zkrátka, že člověk a svět patří k sobě, že neexistuje člověk bez světa a neexistuje svět bez člověka. Že to je jedna skutečnost a my musíme obě ty stránky držet vždycky pohromadě. *Filosofický kategorický imperativ* je: když mluvíme o člověku, musíme alespoň nepředemětně mluvit svět, a když mluvíme o světě, musíme alespoň nepředemětně mluvit člověka.

Obraz světa, do kterého se nám člověk nevejde, musí být nutně falešný, a ne proto, že tam ten člověk chybí, nýbrž že ten svět je špatně vyložený. Protože je vyložený, jako kdyby člověka nebylo. A to je právě ten *nonsens*, to je ta iluze. Tak tohle je ten základní výchozí bod, který si budeme stále připomínat.

To má svou nejenom filosofickou, ale také jakousi osobní, duševní a duchovní rovinu. Člověk se ujišťuje sebou, sám sebou a ujišťuje se o sobě samém svou aktivitou, nijak jinak. A ovšem nejenom aktivitou již provedenou, ale také a zejména svými rozvrhy příštích aktivit.

Rozdíl mezi...

--- (1984-09-17 Filosofická kosmologie I (1)_01-1b_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Rozdíl mezi vůdcem zvířecího stáda a mezi lidským vůdcem, například králem, je v tom, že ani největší král, skutečný král, ne jenom náhodou potomek nějakého krále, který neví, co má vlastně dělat, ani největší král se nespokojuje svým postavením a jeho udržováním. Rozumí se postavením politickým. Ale chce se proslavit, udělat si jméno mezi lidmi na celém světě. To teď už to neznáme, ale to je prostě ta herojská doba. A právě příklad *Gilgameš*. Rozšiřování a prolamování hranic *osvětí*, což je u zvířete cosi ohraničené, přivádí člověka do [nesrozumitelné], prolamuje hranice, prolamuje meze, přivádí ho to do mezních situací.

Na rozdíl od zvířat, i nejvyšších, například primátů, člověk nežije v *osvětí*, ale žije *na světě*. To je daleko lépe než *ve světě*. *Ve světě* to ještě pořád připomíná jako kdyby v *osvětí*. Ale on žije *na světě*. To je důležité, že čeština to dovede rozlišit. Člověk je bytost žijící nikoliv pouze v *osvětí*, nýbrž *na světě*.

Vztahuje se bytostně k celku světa, nikoli k celku svého okolí, které je nějak vybráno, vyselektováno.

A co to znamená, že se vztahuje bytostně k celku světa? Vztahuje se k *horizontu* světa. K *horizontu*, jak se mu právě jeví. A ten *horizont* se stále vzdaluje, stále ustupuje. Příkladem toho velmi pokročilého vědomí sounáležitosti člověka a světa v celku je právě *Žalm osmý* a první dvě kapitoly *Genesis*. Meze tu jsou posunuty až za hranice světa samotného. Člověk je chápán, respektive chápe sám sebe jako bytost, která jen zčásti patří do světa, jen zčásti je součástí světa, ale nevyčerpává se svou příslušností ke světu, svou *vnitrosvětstostí*. Člověk je bytost, která je ustanovena Bohem jako vladař nad světem, nad vším stvořením. A tudíž není součástí, jen tak součástí toho všeho stvoření. Je stvoření, ale zvláštní stvoření. To je vysoká úroveň takového sebepochopení.

A právě tahle tradice je pro Evropany základně významná. Druhou složkou tradice evropského chápání je ta řecká antika a třetí složkou evropského chápání vztahu člověka ke světu je myšlení novodobé přírodovědy, kde člověk přestává být tím, čím byl v těch dvou předchozích. A ukazuje, že tyhle tři prvky, tyhle tři tradice, nebyly zintegrovány, že jsou čímsi nesjednoceným a divergentním a že tedy nemáme jednotného pojetí, že v evropské tradici jsou tři tradice vedle sebe a že vlastně nemáme určitého pojetí člověka, ale ani určitého pojetí světa. Teď jsem to velice zkrátil, abych ukázal, a máme se to ještě tím, a buď po přestávce nebo příště začnem tím *Gilgamešem*. Teď deset minut přestávky.

Jiný hlas: A v čem spočívá příčina toho dnešního odvratu od přírody nebo od filosofie přírody? Nebo jste to jen teď tímto vyřídil, že to tak je?

Hejdánek: Mně se zdá, že je to předčasné říkat. Že je třeba se nejdříve podívat na tu problematiku samu. A ty příčiny vlastně, kdybychom je vnějšně posuzovali, tak u čeho můžeme... Jaké to má obecně kulturní pozadí nebo příčiny, eventuálně jaké jsou psychologické motivy té věci a tak dál. Mně se zdá, že musíme nejdříve proniknout k té vlastní rovině toho rozporu nebo té praskliny mezi těmi dvěma světy. Ještě tím bychom se mohli, ale je otázka, jestli jsme schopni o těch příčinách nějak mluvit jinak než jako vnější pozorovatel.

Jiný hlas: Měl jsem pocit, že ta příčina se udává tím vznikem pojmového myšlení.

Hejdánek: Ne, ne, ne. Ten vznik pojmového myšlení znamenal, že člověk začal ze svého vědomí

vytlačovat sebezpocitování a místo toho se soustřeďovat na předmět. Ale jak pro předpojmové myšlení, tak pro pojmové myšlení platí, že člověk může pochopit sám sebe jedině v rámci pochopení světa a naopak může pochopit svět jedině jako *explikaci* svého sebezpochopení. To platí pro obojí. A když tam dojde k nevyváženosti, že jedno je vytlačováno a druhé narůstá, jde o dvojí deformaci, to jest o deformaci v obou směrech. To jsem chtěl prokazovat. Že tedy ta převážná soustředěnost, my se k tomu ještě také dostaneme, ta soustředěnost na svět vnější, na svět hvězd a mlhovin a galaxií a supergalaxií, hovoří něco o ztrátě substance v člověku samotném. Když on studuje stále víc kosmos, čím víc ho zná, tím má méně ponětí o tom, co tam vlastně člověk v tom kosmu dělá. A má dojem, že je tam nic, plíseň a náhoda. To musí být falešné pojetí samotného kosmu. Protože to patří organicky k sobě, jsou to dvě stránky téže věci. To chceme furt držet. Čili když vypadne... A na druhé straně, když se třeba filosofie existence a existencialismus zejména, když se obrátí zády k přírodě a když se zabývá jenom člověkem... [nesrozumitelné], tím lidským světem, tak to je nutně deformovaný koncept člověka a lidského světa taky, když tam chybí ta příroda, když tam chybí ten *kosmos* té moderní vědy.

No, tak asi s tím pojmovým myšlením to nesouvisí tak úzce, aby se to dalo převést jenom na to. Tam nutně musí být ještě něco jiného, poněvadž...

Jiný hlas: To je jedna možná deformace.

Hejdánek: To pojmové myšlení vede k deformacím, ale my nevíme, jestli nutně musí být takové. To, které známe v evropské tradici, k té deformaci vedlo. Jenomže je otázka, jestli se vůbec toho pojmového myšlení můžeme zbavit. A jestliže ne, tak musíme vylepšit to pojmové myšlení. A pak to ovšem znamená, že předpokládáme, že to je jedna konkrétní tradice pojmového myšlení a že vedle toho se můžeme pokoušet vytvořit jinou, která se vyhne chybám, do kterých propadla tato. Možná se dá ukázat, kde to pojmové myšlení tu chybu udělalo, abychom se mohli snažit o nové pojmové myšlení, které by tu chybu nedělalo.

Na jedné straně to znamená podrobit kritice konkrétní pojmové myšlení, jaké tady máme před sebou. Tedy spoustou způsobů: že analyzujeme, co to je předmětné myšlení, co to je nepředmětné myšlení, co to jsou ty intence předmětné a nepředmětné a tak dále. Takovým teoretickým způsobem. A na druhé straně je nezbytné to ukázat v konkrétních kontextech. Například v kontextu té *filosofické kosmologie*. Ale nejen v tom, také v jiných.

Tedy si představ, kdyby to takhle platilo vždycky, tak ta známá nápadná věc je, že starozákonní i novozákonní tradice se očividně nezabývá přírodou. Zabývá se člověkem. A tudíž samotný její koncept člověka by byl o to... byl by tím chybný.

Jiný hlas: Já si nejsem docela jistý, jestli se to takhle dá říct, protože i když to tam nestojí na předním místě, tak tam ta příroda přítomná je. V mnoha žalmech se o tom hovoří. Ale i jinde. Nejenom v té *Genesis*, tam je to přítomno nějak.

To jsou příklady. V podobenstvích Ježíšových je celá řada metafor, které ukazují na přírodu. Člověk si má brát příklad z ptáčků a lilií polních. Království nebeské se přirovnává k zrně hořčičnému, které vyrostle ve velký strom, na který sedají ptáci. Nebo se hovoří o podobenství o rozsévání, jak semeno padne a buď tam zůstane, nebo... To jsou všechno přírodní obrazy. To, že tam není *přírodověda*, není divu, protože nemohla být. Ale to není zdaleka odvrácení od přírody. Tam ta příroda má své místo, ale je jasně řečeno, že člověk nestojí a nepadá s tou přírodou, že je stvořen o málo menší než andělé a že všechno stvoření je položeno pod jeho podnož. Čili má to odsud potud ta příroda v tom mýtu. To není vytěsnění celé problematiky. Já to tak pociťuji.

V dnešní době nebo v minulých staletích to v církvi bylo jinak. Jistě. Jestli si vzpomínáš na církevní tendenci: víra bez důkazů. To bylo soustředění se jen na to, proti tomu, že někdo stále tu *přírodovědu* chtěl používat a podpírat s ní. Ten problém je v tomto posunutý, ale je v tom také.

Ještě jedna věc, ta schizofrenie je tam mocně přítomná. Mně se zdá, že toto v tom má také dost zjevné meze. S jakou vehementností se opíral třeba proti Bultmannovi a těm jeho anthropocentrickým bodům. Nebo proti Brunnerovi, proti *naturtheologii*, tedy přirozené *theologii*. On to chtěl všechno odbourat. To

tam prostě je. Člověk ví, my všichni víme, kdo to četl, jaký *positivismus* v tom má, ale s tím *positivismem* tam zároveň pronikne ta pozoruhodná metafora.

Nepochybně, tak to je. Ta *theologie* vždycky dělí všechny ty nemoci, co je součástí. Ještě k té *přírodovědě*, k té *theologii* přírody, kterou on dělá také. On s tím chce přijít a chce člověka vymyslet, já bych řekl... iniciaci mýtu. Barth to podává nábožensky jako *religionist*, nebo náboženský vědec. A pak to vypadá úplně absurdně. Takové to, co se hovoří o nějakých indonéských mýtech, že nejprve všechno bylo moře a z toho moře se vynořila želva jako ostrov a na tom ostrově stál slon a ten založil zemi. Naprostý blábol. A to je právě proto, že tam jsou jenom náhodilosti. To podstatné je vypuštěno, spadlo to pod stůl. Čili to *abstractum* se z toho stane právě tím, že tam přijdou evropští odborníci a ničemu nerozumějící o tom napíší tlusté knihy.

No a řekněte mi tedy, jakým způsobem lze porozumět mýtu, pokud dotyčný sám tomu mýtu nepropadne a pak se nevytratí a pak tedy...

Hejdánek: To je velmi obtížné, prakticky nemožné. Proto mám za to, že jediná cesta k mýtu je zasvěcení, *initiatio*. Protože tomu člověk propadne, a to už dnešnímu modernímu člověku není přístupno. Čili pro něj... [nesrozumitelné], vlastně mýty jsou nepřístupny, k mýtu přistupujeme jenom zevnějšku. To je základní věc, co si musíme uvědomit. To jsou meze, které jsou uloženy našemu přístupu k tomu.

No a druhá možnost je, že odhalujeme relikty mýtů v sobě. Tam to je daleko snadnější, protože těm jsme propadli, že? Ovšem zase si musíme uvědomit, že to jsou pouhé relikty. Čili musíme se pokusit se do toho tak vcítit, abychom dovedli ty *dissecta membra* doplnit v ten kousek toho vyhynulého organismu, sestavit tedy tu potvoru, jak vypadala, obout ji do kůže a tak dále, jak to dělají geologové a paleontologové. To je velmi taky nesnadné. Ale je to spíš možné, když najdeme ty prvky mýtů v sobě, než když je máme před sebou jako objekt.

Jiný hlas: No, k něčemu to dobré je, ale ani v jednom tomto případě si nedovedu představit, že by člověk mohl něco zasvěceně mluvit o pojetí světa v mýtu. I když třeba pleteš na základě reliktních mýtů, které jsou v tobě, tak pojetí světa dohromady nedáš.

Hejdánek: No tak především to slovo pojetí samozřejmě už, když to takhle zdůrazňuješ, tak je problematické, poněvadž tam o žádné pojetí nešlo. Tam šlo právě o pociťování světa. A to pociťování, to byla projekce toho sebepociťování.

Poněvadž o žádné pojetí nešlo. To, čemu my dneska říkáme pociťování, je něco jiného než pociťování tehdy. Pociťování tehdy bylo daleko takové jemnější a odlišovanější, strukturovanější. Ty naše pocity, co jsou takové – to už je taky takový reliktní. Dodnes je schopen pociťovat s takovou jemností a rozlišováním, že to už nemáme, ty celkové nálady. To není vlastně ten typ pociťování přiměřený archaickému jménu. Kdybychom aspoň tohle dokázali přenést na ty různé oblasti kosmu. Možná, nevím, ale není mi známo, že by to učinili. Tam většinou se to omezuje na jakési dnešnímu člověku blízké rodinné poměry, perspektivy. Není mi známo, že by to někdo – ale k tomu se už nedošlo.

Jiný hlas: Jenom jsem se chtěl zeptat na to... tím, že člověk je na světě, u Hejdánka se to stahuje k celku světa. Z toho to tak nějak z té teorie vyplývá. Poněvadž na světě jsou zvířata a mají vztah k světu. Jde o to, že člověk se liší od zvířat právě v tom, že nejenom je ve světě, přesně řečeno v osvětlení, ale že je schopen prolomit tu svou světovou uzavřenost, to osvětlí, a vstoupit do jakéhosi nového světa, který není celý tohle jako svět, ale který má horizonty a zejména horizonty, a člověk se vztahuje k němu jakožto k těm horizontům. Jako k něčemu, co nemá na dosah ruky, co nepatří k jeho okolí, nýbrž co se táhne do dálky. To, že člověk se vztahuje k tomu, co je otevřené, a že se k tomu může vztahovat jenom jako bytost sama otevřená, to je specifika toho člověka, která není dána tím, že je v tom světě. Poněvadž v tom světě jsou i jiné bytosti a nejsou schopny toho vztahu.

Jiný hlas: No, ale nemělo by se tedy připustit, že na světě žijou i zvířata? Když jsi jednou řekl, že ten termín „na světě“ jsi určil pro člověka, tak by se to tedy mělo nějak i dodržet.

Hejdánek: No ne, to máš pravdu. Já jsem tady zase začal mluvit, řekl jsem, že na světě jsou nejen lidé, ale i zvířata. Děláním nepřesností, že jsem začal s tím, že kdosi napsal tu *Dialektiku přírody*. To jsou prostě věci

nekontrolované zcela. Ale tak to mě opravte. Tady samozřejmě zvířata nejsou na světě. Jsou v nejlepším případě ve světě, a to v takovém odvozeném smyslu.

Třeba divoká zvířata jsou jenom v osvětí. Kdežto domácí zvířata, zejména taková domácí zvířata, která si navykla žít v bezprostředním soužití s člověkem, ty žijou ve světě skutečně. Ty žijou ve světě, jak jej strukturuje člověk. Ony tápavě a částečně, ale přece jenom žijou ve světě, na němž žije člověk.

Třeba vidět na psovi, který v určitých takových mimořádných chvílích, kdy neví, co si myslet, tak upřeně pozoruje člověka, aby odhadl asi – poněvadž sám se v tom nevyzná, sám se neorientuje – aby odhadl, jaká situace toho světa teď nastala a jak má zareagovat. Ten pes reaguje na svět strukturovaný člověkem, a proto dává pozor, jak člověk v něm reaguje, aby se přidal. To je neobyčejně charakteristická záležitost, že pes, který se důvěrně léta šil s člověkem, tak žije v tom jeho světě, a ne ve svém osvětí. Ono se dá k tomu říct tohle, to sice...

Jiný hlas: Počkej, to si pleteš věci, ten pes i když se snaží, tak nemůže.

Hejdánek: No ne, on sám o sobě se snaží k němu, ale je vidět, jak tu packu strká do toho lidského světa. On ten pes nezůstává prostě ve svém osvětí, to je naprosto evidentní. Že nezakotvil mimo, to je jasné. Že to zkouší jenom a propadá se zpět do toho svého světa, všechno pravda.

Já mám takový, už mnohokrát jsem to tady uváděl, takový ještě význačnější rys. Vy se už nepamatujete na to, když pošty, například i u nás, naše pošta v Moravské, místo automobilů měla ty poštovní kočáry a koně. Mě to udivovalo jako malému klukovi, vždycky znovu a znovu mě to přivádělo k úžasu, že naprostá většina těch koby, když zastavila někde a vybírala se schránka, tak si přední kopyta dala na chodník. Prostě přelezly, aspoň předníma nohama přelezly na chodník. Pro mě to je jedno z velkých témat mého dětství. Furt jsem přemýšlel, proč ty koně, a tak zhusta, většina těch koní, proč vždycky když se chvíli stálo, a když byli dva koně naráz zapřažení, tak dokonce oba tam vlezli. Celou tu oj tam vlekli a vlezli si a teď tam čuměli na to.

Možná, že to je, jak furt říkám o tom vstupování do člověka, jak nemluvně musí vkročit do toho světa řeči. Že tahle struktura vstupování do světa druhého, jakéhosi širšího světa, že ve mně, že to je jakási reflexe téhle zkušenosti s těmi koňmi. Já jsem jako malej kluk tím byl úplně posedlej. Jak jsem viděl, že jdou, tak jsem s nimi šel a teď jsem čekal, až zastaví, až vlezou na ten chodník. Vždycky znovu mě to iritovalo. Měl jsem dojem, že to je jakási výzva, na kterou bych měl odpovědět, nebo někdo by měl těm koňům něco říct.

Jděte se starších zeptat, jestli o tom něco vědí. To asi bylo možné jenom v městě, poněvadž na venkově nic takového nebylo, ten chodník. Bylo to kuriozní. Proč těmi kopyty lezli na ten chodník, to je těžké, ale byl to dojem neobyčejně hluboký, musím vám říct.

Jiný hlas: Já jsem se teda chtěl zeptat, když člověk žije na světě, a chce-li být osobností, co to znamená, že se stavuje k horizontu světa, jak se mu jeví. V čem je nárok pak na onen celek, když třeba určité horizonty se nekryjí. A kdy například vy říkáte, že zvířata nežijí na světě, žijí třeba spíš v osvětí, některé tedy ve světě, když člověk má nárok pouze žít v té otevřenosti tím, že prolamuje to osvětí. To znamená, že to prolomení a vůbec ta otevřenost je vlastní teda pouze člověku?

Hejdánek: No ano, pokud by se to podařilo zvířeti, tak se stane člověkem. Bez ohledu na svou fyziognomii a biologické zařazení, zoologické.

Jiný hlas: Dobře, ale už v tomto je už taky určité odcizení mezi světem, takové nějaké hlubší odcizení mezi světem toho člověka a světem, který tedy není člověka.

Hejdánek: Naopak, to je právě sblížení. Takový pes je tomu světu, v kterém žije, strašlivě vzdálený a jenom za pomoci člověka se k němu blíží. Kdežto člověku je ten svět otevřen.

Každý zvíře žije ve svém osvětí, ale je naprosto vzdáleno přírodě. Je naprosto vzdáleno kosmu.

Jiný hlas: V jakém smyslu?

Hejdánek: Žije jenom v tom svém osvětí, které má hranice naprosto neprolomitelné, neproniknutelné.

Zvíře se není schopno vztahovat k něčemu, co je za hranicemi jeho světa. A to je přece právě ta příroda.

Člověk je daleko blíže k přírodě.

Jiný hlas: A člověk už tím, že je člověkem, tak už je mu ta otevřenost jaksi samozřejmá?

Hejdánek: Není samozřejmá. Musí se vždycky znovu otevírat. A záleží to na jeho otevřenosti i na otevřenosti toho, vůči čemu se otevírá. Tam všude nic samozřejmého není, ale je to možné. Pro to zvíře to možné není. Respektive ve chvíli, kdy by to bylo možné, tak to zvíře přestane být zvířetem. Stane se nepřírodným zvířetem, jako je člověk.

Jiný hlas: Ale i to prolomení toho *osvětí*, jak člověk prolamuje to *osvětí*, to je záležitost vždycky asi takového nepřírodního. Toto prolomení se nedá pozorovat, my ho nevidíme.

Hejdánek: Ale ovšemže se dá pozorovat. U každého malého dítěte se dá pozorovat, jak se z pouhého zvířátka stává člověkem.

Jiný hlas: Je to potom i záležitost jenom určitého vývoje?

Hejdánek: Co to je vývoj? Bez vývoje to nejde, ale co to je vývoj?

Jiný hlas: Záleží na tom, že takové určité znaky můžeme nalézt i třeba u toho zvířete, a přesto tomu neříkáme, že to je nějaké prolamování *osvětí*.

Hejdánek: No tak to jsou právě jiné znaky. Já nevím, jaké znaky bychom mohli najít u zvířete. Že se stává dospělým, z nějakého bezbranného mláděte se stává dospělcem. Takový vývoj tam najdeme, ale nenajdeme tam, že se otevírá něčemu otevřeně, že vykračuje z toho svého *osvětí*. Zvíře je nanejvýš schopno to *osvětí* rozšiřovat, ale nikdy neprolomí jeho hranice.

Zvíře je schopno jako tak tápavě se po kratší nebo delší, ale vždycky omezenou dobu pohybovat v tom lidském světě, když člověk tady je, aby mu pomohl. Ale samo to není schopno. To už ostatně není schopen ani člověk sám, lidské mládě není schopno prolomit to *osvětí* a vstoupit do světa bez pomoci lidí, kteří už obyvateli toho světa jsou. Kdo by to dělal, že?

Nějak k tomu ale v historii došlo, tak proč to udělal ten první? A dneska to vypadá tak, že to dítě, kdyby bylo jenom opečováváno tak, aby neuhynulo, ale postrádalo kontakt s lidmi, tak by se člověkem nikdy nestalo. To už je vyzkoušené, že dokonce i jenom kontakt nějak redukovaný vede k deprivaci. Stačí jenom redukovaný kontakt. Tam, kde to dítě nemůže se s plnou důvěrou nějak opřít o druhého člověka, svěřit se mu, věřit mu. Už tam dochází k té deprivaci. No ale vůbec bez asistence člověka, osobní přítomnosti člověka, to dítě se vůbec nemůže vyvinout lidským směrem. Takže i tam je nutnost. Není divu, že ani pes by nikdy nebyl schopen tu a tam se začlenit do toho lidského světa bez pomoci člověka. Sám by to nedovedl nikdy.

Jiný hlas: A není právě v takovém výroku obsažená dost velká krize toho *antropologismu* právě v tom, když říkáme: no tak zvíře, kdyby prolomilo to *osvětí*, tak by se stalo člověkem. To znamená, že vlastně člověk je ten, který určuje to *osvětí*, tu otevřenost, je vzorem pro to *osvětí* a pro tu...

Hejdánek: Ne, naopak. Ta otevřenost je tím, co určuje toho člověka jakožto člověka. Člověk se může otevřít jedině vůči tomu, co se otevírá vůči němu.

Jiný hlas: Dobře, ale vy sám říkáte: i tu otevřenost člověk musí hledat tím, čím je, to znamená člověkem. To znamená, že i ta otevře...

Hejdánek: Já?

Jiný hlas: No vy jste říkal, že člověk ne vždy, už tím, že je člověkem, ještě není otevřený. To znamená, člověk tu otevřenost hledá nebo otevírá se k ní.

Hejdánek: Prolamuje se k ní. Ne k ní, to by bylo, jako kdyby byla před ním. Jednak on se musí otevřít, ale i to, vůči čemu se otevírá, se musí otevřít vůči němu zas. To není jenom k jeho dispozici, že on může svět otevřít tím, že se vůči němu otevře. Ten svět se musí otevřít vůči němu také.

Jiný hlas: Dobře, chtěl jsem říct jedno, že ta otevřenost určitě nefunguje v tom, jestli to zvíře je zvířetem a stává se člověkem. A zrovna tak, když to nezávisí na tom, že člověk je člověkem a přesto nemusí být otevřený, to potom se ta otevřenost nevztahuje k tomu, jestli někdo je zvíře a někdo je člověk. Pojmově teda.

Hejdánek: No tak především ta otevřenost není jedna, to je život v otevřenosti. Otevírat se člověk musí vždy znovu, nestačí se otevřít v pondělí a na celý týden už je otevřený, nýbrž je to vždy znovu. To je akt,

který je jenom aktuální a který nemá své trvalé důsledky do budoucnosti, že když je jednou otevřený, tak pak už může být do smrti zavřený. To je jinak než nějaký přerýv jednou provždy, celoživotní chvíle.

Jiný hlas: Ale přitom to v tom zároveň musí být, to poznání, když se určité věci otevřou člověku, tak to se nedá zavřít přece. To znamená, že jej to poznamenává.

Hejdánek: Poznamenává ho to, ale poznamenává ho to nikoliv v tom smyslu, že by to drželo jeho otevřenost, nýbrž že to mění jeho uzavřenost nebo neotevřenost. To jest poznamenává ho to, ale takovým způsobem, že je jiný, ale ne, že je otevřenější. Ta otevřenost vždycky musí být znovu a znovu jeho nejosobnějším aktem.

Tak jsem to myslel, že ho to jistě poznamenává, to je správné. Ale velmi často se dá přece ukazovat na lidi, jak v období do nějakých dvaceti let jsou otevření, a pak už se s nimi nehne, jsou nasměrovaní a celý život takoví lidé jsou. Ta jejich otevřenost je jenom velmi krátkodobá. Do jisté míry. Není to plně vystižené, ale známe analogii u zvířat, která brzo po narození nebo vylíhnutí mají jakési krátké období jakési otevřenosti, kdy se orientují ve světě kolem sebe a fixují se na něco a pak už jsou doživotně na to fixovaní.

Příklady přitomní znají, dnešní ředitel zoologické zahrady se pokusil uměle vylíhnout pštrosy. Skutečně se to stalo, pštrosi se vylíhli na fakultě ve Viničné a první, co viděli, byl Veselovský a přijali ho za otce, adoptovali ho a chodili za ním jako za pštrose. Něco podobného se děje lidem, některým, kteří mají toto období té takzvané *imprintace* poněkud delší, řekněme končí pubertou. A pak už jsou nafilixovaní a nic s nimi nejde dělat. Ale to je takový vedlejší produkt lidského vývoje. Ta špička lidského vývoje spočívá v tom, že člověk si protáhne to *imprintingové* období na celý život. Že je schopen *imprintace* i ve vysokém věku. Nedaří se to každému, ale to je podstatný charakter člověka. Toho otevřeného.

Jiný hlas: Já bych měl k tomu jednu námitku, že to terminologicky není... Ty jsi měl nějaké námitky, že to terminologicky není úplně v pořádku, jak jsem to pochopil. Tak já bych ji formuloval takto, jestli budeš souhlasit: že člověk může být otevřený, vydrží mu to a musí se otevírat vždy znovu a znovu, ale ve chvíli, kdy zrovna není otevřený, tak nepřestává být člověkem. Kdežto to zvíře, aby se stalo člověkem, tak se musí otevřít světu. A jakmile se neotevře, člověkem není. Takže v tom je to tady taková...

Hejdánek: To ovšem jsou dva různé pojmy člověka. Jestliže řekneme, že přestože se neotevře, tak že zůstává člověkem, tak to je ovšem člověkem v jiném smyslu, než o kterém jsme mluvili původně. To souvisí s tím, o čem mluví Scheler, že máme ty tři tradice koncepce člověka a že ty spolu vlastně nejsou spojeny, že dokonce se bijí navzájem. Totiž v jakém smyslu pak zůstane člověkem? V biologickém, přírodním smyslu. Ale jestliže chápeme člověka jako toho, který v té podstatě – to je tradice řecká, o té otevřenosti se mluví do značné míry řecky – tam, kde se má za to, že charakterem člověka je, že je schopen sám sebe pochopit jako toho, který rozpoznává podstatu věcí, takhle to teda formulují ti Řekové. Tím se dostává vlastně k té podstatě, k tomu světu, jak vskutku jest, a tak dále. No tak samozřejmě takovýmto člověkem nezůstává. Naopak klesá na podlidskou úroveň. Biologicky zůstane člověkem, ale *metafyzicky* člověkem být přestává. Stává se pouze *reliktem* člověka, stává se jakýmsi přežívajícím stínem člověka.

Jiný hlas: Když to přirovnám k člověku, který je jenom v mládí vnímavý a otevřený a potom přestane být, to přirovnání k těm zvířatům je... Tak já bych řekl, že tady je jeden velký rozdíl. To zvíře, když je teda otevřené v tom *imprintačním* období, tak se dostane do určité úrovně a tu si udrží, například tedy přijetí toho *heinrothovského* otce, na tom setrvává dál, přestože už přestane být otevřené a přestane tedy nabírat novinky. U člověka to není pravda. Pokud jsou to lidé, kteří v pubertě nebo během mládí prostě jsou otevření a pak přestanou být, tak nezůstanou na té úrovni.

Hejdánek: Správně řečeno. To je další důležitá věc, že totiž člověk není schopen klesnout na úroveň zvířete. Buď si udržuje svůj status člověka, anebo klesne pod úroveň. Ale nestane se tím prostým zvířetem, přírodním tvorem. Prostě to člověku je skutečně už znemožněno. Čili v tom je rozdíl. Ovšem nevím, jak s tímhletem... Je to prostě zkušenost, ale jak to vyložit, to nevím, jestli bych dokázal. Proč tomu tak je. Ale ta zkušenost to je, že tedy když někdo klesne z lidské úrovně, tak nikdy neklesne

--- (1984-09-17 Filosofická kosmologie I (2)_01-2a_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Buď i dál, což nebylo řešení toho, čím jsem začal. A nebo že bych řekl, co vlastně tím celým sleduju a jak k tomu přišlo a kde vlastně chceme skončit nebo kde je jádro pudla nebo pudl jádra. Tak rozhodněte, co teď podnikneme. Tak první věc je ta otázka, ty otázky. Máte nějaké otázky nebo připomínky nebo námitky k tomu, co se povídalo?

Dobrý, z mého soudu spíš otázky zase k tomu *filosofickému* zhodnocení toho, co se teď povídalo.

Čili to napovídá, že bys spíš chtěla teďka to zreflexovat tu látku. Proč vůbec. Ono to je asi jasné, protože ten minulý výklad tento nastínil, ten byl základní. A tomu tohleto chybí, takže se obecně vyvíjí [nesrozumitelné]

Ale jinak já jsem téhož názoru, že mě to zajímalo dneska, že to byla otrava.

Hejdánek: No ale já se velice omlouvám, dneska jsem skutečně v tak blbě kondici, že jsem nebyl schopen se udržet v souvislosti a tak jsem propadal stále k tomu textu, co tam mám blbě napsaný. No, dobře.

Ještě někdo? Nikdo. To je důkaz toho, že to byla otrava, potvrzeno. Že by bylo možná tedy opravdu dobrý, hleďte se, já udělám teď to, že vám řeknu, co mě přivedlo k tomuto tématu a co si od toho slibuju, když se tím budeme zabývat, nebo když já se tím budu zabývat. Můžeme tady dělat něco jiného. Ale abyste posoudili, k čemu to je vlastně dobrý.

Tak trochu historie. Vzniklo to tím, že Grygar měl nějaké krátké interview v tom týdeníku *Rozhlas*. A tam – já nebudu do podrobností, bať to bych si pak přinesl radši ty texty, kdyby byl zájem, tak si to můžu vyhledat – tam mimo jiné vykládal tohleto jako jednu z nejnovějších teorií vzniku vesmíru, našeho vesmíru. Dneska už se hovoří o našem vesmíru. Existuje něco, čemu se říká *fyzikální vakuum*. Já jsem se mezitím od některých fyziků dozvěděl, že těch vakuí je celá řada. Že jiné vakuum elektronové a jiné vakuum hmotné a jiné vakuum... cože? Fotonové a tak dále, no různý.

No, a že to vakuum je jakýsi nestabilní stav, co je strašně důležité. Nestabilní stav. A že tam furt se něco vlní. V tom *Daviesovi*, což je jedna z těch knížek, co jsem si nechal poslat a tuto jsem přečetl, když jsem byl v lázních, tak ten tam dokonce hovoří, že tohleto vakuum, kde dochází k jakýmsi fluktuacím, furt se tam něco vrtí, že to je vlastně jakási polévka. Že to je něco strašně narvaného energií. Ačkoliv, když se to sečte, tak je z toho nic. Ale furt to fluktuuje od toho nic.

No a že ty fluktuace mají některé zvláštnosti, například: že čím kratší doba je přidělena tomu trvání té fluktuace, tím ta fluktuace může být energeticky nebo hmotně náročnější. Naopak čím to trvání je delší, tak tím je to energeticky chabější. Za druhé, je to otázka frekvence nebo pravděpodobnostního výskytu, největší množství jsou fluktuace maličké, nepatrné, a daleko méně je fluktuací větších, ale teoreticky jsou možné fluktuace jakkoliv veliké, nejsou vyloučeny.

No a za určitých okolností, a teď ty fluktuace mají ten charakter, že sice ten počáteční základní stav vakua je nestabilní, takže se vrtí, dochází k fluktuacím, ale ty fluktuace samy zase spadnou zpátky do vakua.

Takže Grygar to vyjadřuje tak, že tu něco vznikne a zanikne, tamhle něco vznikne a zanikne, vyskočí a zase to zanikne a tak dále. Ačkoliv Grygar o tom nemluví, pravděpodobně to, co vyskočí a zase upadne, jsou ty takzvané *virtuální částice*, nebo eventuálně *virtuální kvanta*.

Čili: něco vznikne a hned zanikne. Vzniká to jaksi na dluh. To zas říkám formulaci toho *Daviese*. Jako kdyby si prostě někdo založil krátkou existenci na dluh. A ten dluh je ovšem splatný, takže zase to propadne do toho vakua. A jenomže dochází k tomu vzácnému případu, že při určité velikosti, skutečně podstatné velikosti té fluktuace, to nezaniká hned, nýbrž jako kdyby se oddělila bublina. A ta bublina je svět. A to trvá nějaký čas. A zas to zanikne sice, ale ta doba je velmi dlouhá, ačkoliv je to v rozporu s tím, že při tak obrovské energii – hmota vznikla až dodatečně – při tak obrovské energii by ta doba trvání měla být takřka nulová.

Nicméně prostě dojde k jakémusi pozoruhodnému jevu, že to najednou trvá celé. No a to je ta nesmyslně nepravděpodobná fluktuační vlna, obrovská fluktuační vlna, kterou vznikl vesmír, ta zůstává. A je otázka, jestli takových vln není víc a jestli teda těch vesmírů není víc a jestli dokonce těch vln není nekonečný počet a tak dále, prostě jsou různé... to patří do jiných souvislostí. No a mně teď napadla v souvislosti s

tím myšlenka, a k tomu je potřeba teď trošku historického uvedení. My si tady teď budem vlastně, nebo bychom si měli teda vykládat, až dojdeme k Pascalovi, jak tam ukazuje, jak člověk je v takové nejistotě ve vztahu k nekonečně velkému, k *veškerenstvu*, je ničím. A ve vztahu k tomu nic, co je na konci toho dělení hmoty, je vším. Čili je někde uprostřed mezi nekonečnem velkého a nekonečnem malého, ale tam nějak visí ve vzduchu a není v ničem zakotven.

Něco podobného téměř o 300 let později říká Jeans, že vesmír je životu cizí. Mluví vůbec o životu, tím spíše o lidském, že naprostá většina vesmíru by zmrazila veškerý život a ta výjimečná místa, kde je hmota soustředěna, tak tam je zase takové horko, že by to všechn život spálilo. Takže vesmír v podstatě kašle na život, je mu přímo aktivně nepřátelský, ještě to záření a nevím co všechno. Takže život může existovat jenom za zcela výjimečných okolností. Zprv jenom tam, kde existují planety. Jeans je autorem redakce adaptace jisté teorie, totiž *slapového vzniku planet*. Když se planety podle velikosti za sebou srovnají, tak dělají jakýsi doutník. Uprostřed jsou ty největší a ty nejmenší jsou na krajích. On vypracoval teorii, že když se přiblíží dvě hvězdy do takové blízkosti, že sice nedojde ke srážce, ale dojde ke slapovým vlnám u obou nebo alespoň u jedné z nich, tak že ta jedna hvězda je schopna vyrvat z povrchu té druhé hvězdy kus hmoty, který se pak nějak roztáhne, rozpadne na jednotlivé planety a ty potom začnou kroužit podle okolností různými rychlostmi kolem té ústřední hvězdy.

Takže je vysoce nepravděpodobné, že se dvě hvězdy dostanou do takové blízkosti, aby k něčemu podobnému došlo. Zadruhé, když už k tomu dojde, je další ještě nová nepravděpodobnost, že některá z planet se dostane zrovna do míst, kde není ani příliš horko v blízkosti ústřední hvězdy, ani příliš zima v příliš velké vzdálenosti. Jako je to u nás, Mars je příliš vzdálen, ale Venuše je zase příliš blízko v dané situaci, v daném momentě. No a další, opět nepochybně vysoká nepravděpodobnost je, že na této planetě vhodně umístěné se vůbec vyskytne život, to také není nijak samozřejmé. A že ten vývoj života bude trvat tak dlouho, že se dospěje až k tomu, že tam nějaký ten myslící tvor začne uvažovat a koukat se na vesmír a bádat. No, to už je vrchol nepravděpodobnosti.

Takže vesmír se zdá být tvořený naprosto z jiných důvodů nebo k jiným cílům je určen, než k tomu, aby se tam zrodil život. Život je něčím naprosto periferním, nedůležitým, není schopen ovlivnit vývoj vesmíru, takže je to něco jako plíseň na nějakém prášku nalepeném na jednom zrnku vesmírné mořské pláže, zrnku písku vesmírné mořské pláže. Je to idiotská náhoda, že život vznikl, a ještě idiotštější náhoda, že se život udržel a vyvinul se až v myslící bytost. Ta Jeansova knížka pak končí: není to tak docela idiotské, je přece jenom něco, co sblíží člověka s vesmírem. Totiž vesmír se chová velice rigidně podle matematických zákonů a člověk je schopen ty matematické zákony poznat, formulovat. Takže to společné mezi vesmírem a člověkem je matematika, matematický rozum, matematická logika.

Proti tomuhle, kdy člověk ztrácí jakési domovské právo ve vesmíru, ve světě, se obrátil velmi ostře... mimochodem ten Scheler je zajímavý tím, že se tam zase srovnává hlavně člověk se zvířaty a rostlinstvem, tedy se živými tvory, a na druhé straně se uvažuje o jeho metafyzických perspektivách nebo dimenzích. Ale o jeho vztahu k hmotnému vesmíru, hvězdnému vesmíru, se tam vůbec nic neříká.

Naproti tomu Teilhard se pokouší o něco neobyčejně zajímavého, totiž ukazuje, že proti Pascalovi... mimochodem zajímavé je i to, že Pascal byl *jansenista* a Teilhard *jezuita*, byť 300 let od sebe. A Pascal psal známé *Listy provinciálům*, a naopak to proti jezuitům. Byl to jeden z nejostřejších pamfletů proti jezuitům. A naproti tomu jezuité pěkně zatápěli škole portroyalské a vůbec jansenistům. Takže vlastně přes propast 300 let Teilhard si vyřizuje své účty s jansenistou Pascalem. To je jedna věc, ale zadruhé Teilhard také polemizuje s *Jeansem*, právě v tomhleto ohledu, v tom, že život je pouhá náhoda a plíseň někde na jednom zrníčku.

A zakládá to na myšlence velice pozoruhodné, totiž že kromě nekonečna malého a nekonečna velkého je ještě třetí nekonečno, a to nekonečno složitého, nebo jak on říká centrokomplicovaného. To proto, poněvadž nejde jenom o složitost jakousi vnější, ale o složitost organickou, to jest integrovanou, centrovanou, proto centrokompexní, centrokomplicovanou, čili ústředně složitou nebo soustředěně složitou.

No a právě ve směru k tomu nekonečnu centrokomplikovaného vidíme postupovat vývoj živých organismů a člověk v tomto vývoji je na špičce. Zatímco pro Pascala přírodní vědy můžou jediné dokázat, že Slunce je rozhodující hvězda a Země je jednou z planet, ale zároveň Slunce je jednou z hvězd a těch je moc a tak dále, čili Země je úplná periferie vesmíru a ještě zanedbatelně mrňavá, takže tady člověk ztrácí jakoukoli váhu, tak u Teilharda zase tu váhu nabývá. Sice Země je ten prášek, ale život je cosi elementárně důležitého v tomhle vesmíru, trvá řádově stejně dlouho jako sluneční soustava. Sluneční soustava, počítá se čtyři a půl až pět miliard let a život tři až tři a půl, některý dokonce říká čtyři miliardy, ty nejprimitivnější začátky. Takže to je prostě v řádu.

Navíc člověk je na špičce, čili získává znovu to královské postavení. Jenže u Teilharda zase je taková nesnáz, že ten život směřující k nekonečnu složitého dost dobře není zakotven v tom vesmíru. Ten vesmír jakoby přece jenom zůstal do jisté míry cizí. Teilhard to cítí a snaží se to překonat konstrukcí, která je chytrá, ale je to jenom jakýsi poukaz, není to řešení, není to vypracováno v dost přesvědčivou vizi, totiž že celý vesmír je složený z těch takzvaných přirozených jednotek, *unités naturelles*, jak on říká. Ty jsou seřazeny podle centrokomplikovanosti do jisté řady, na jejímž konci je člověk zatím.

Ale která potom jde, u člověka tam ještě dochází kromě toho, že to je organismus, tak to je už po revoluci cerebralizace, tam už se nepočítá centrokomplikovanost celého organismu, nýbrž centrokomplikovanost mozku. Ale předtím jsou to organické bytosti, organismy, ať už rostlinné nebo živočišné, mnohobuněčné, pak přicházíme k jednobuněčným, pak tam máme velké molekuly, makromolekuly, malé molekuly, atomy, a pod tím, když to ještě rozložíme, tak máme elementární částice, elektrony, protony, neutrony a kdoví co ještě malého a ještě nějaké pod.

A to všechno pro něho jsou ty *unités naturelles*, ty přirozené jednotky. A charakteristickým znakem přirozených jednotek na rozdíl od agregátů je, že mají své nitro. Jak on říká, mají svůj vnějšek a nitro, *dedans* a *dehors*, vnějšek *dehors* a nitro je *dedans*. To znamená, že například elektron pro Teilharda má svůj vnějšek a nitro. A díky tomu, že má to nitro, tak je schopen se chovat v živém organismu jinak než v neživé hmotě, čímž použil myšlenku Whiteheadovu, který to napsal v *Science and the Modern World*, že musíme předpokládat, že elektron se chová v živém těle jinak než v neživé hmotě.

Jiný hlas: Prosím? Kdy to bylo, tohleto?

Hejdánek: Tohle v 30. letech. Na začátku... myslím *Science and the Modern World* vyšla myslím dvaatřicet. A můžeme si to ověřit ještě, já přesně teď...

Jiný hlas: No, ale něco podobného tady propagoval v té době Běhounek, jestli tady český...

Hejdánek: No tak z té doby rozhodně ne, to bylo mnohem později. Že to mohlo být někdy za války a tak dál, ale mám takový dojem, že to nebyl Běhounek, nýbrž že to byl Herčík. Nepleťte si Běhouneka s Herčíkem.

Jiný hlas: Jo, on to měl v knížce *Lidé a atomy*.

Hejdánek: Jo, říkal v *Lidích a atomech*? Aha. No tak to ani nevím. A v čem to bylo? [nesrozumitelné] Běhounek napsal detektivky, ten atomový expert Běhounek. Měl byste možnost to nějak zjistit? Mně by to strašně zajímalo. Já jsem četl Běhouneka, co tenkrát vyšlo, byl jsem velmi nadšený jeho holismem, ale tohleto, to mě udivuje. Naproti tomu Herčík, ten mě prvně přivedl na jméno Whitehead, protože v *Životě naruby* tam mimo kapitoly o jogínech tam mluví taky o Whiteheadovi jako největším z filosofů našeho století a pro budoucnost, že bude mít váhu, tak jsem se o tom potom pídil taky. No a tam tohle například cituje, že ten elektron se chová jinak a tak dále.

Jiný hlas: tak já jsem to pak s velkou chutí našel potom v té knížce *Věda a moderní svět*. Tak prosím vás, nezapomeňte na to, kdybyste o tom... to by mě zajímalo, jestli se vám podaří od někoho z českých autorů odcitovat něco... je to dobrý.

Já jsem byl hloupý, já jsem měl jiný [nesrozumitelné] než... mluvím o holismu, já měl na mysli Bělehrádka a teď říkáte Běhouneka. Tak to je prostě něco jiného, než jsem měl na mysli. Běhounek, jo, to je dobré. Ale kdybyste to stejně... Běhounek ovšem ten to dělal po válce.

Tady o tom psal, ale tady v tomhle, myslím, to vyšlo před válkou nebo tak, nejsem si jistý přesně.

Kdybyste to náhodou mohl zjistit, tak budu vděčný. On tam tu myšlenku o nějaké... on to tam musel vidět dost dlouho, že prostě nemohl vynechat, on to tam psal...

To je celkem osud každého, že když je mu něco jasného, proč by o tom psal.

Hejránek: Tak to je vlastně myšlenka, na kterou jsem chtěl upozornit, Whiteheadova, že tohle ovšem Teilhard řeší, dělá kus dál. Jak je to možné, že se ten elektron chová jinak v živém těle? Že? Je tomu tak proto, že má své nitro, které je schopno reagovat na prostředí živého těla jinak než na prostředí neživé hmoty. To je ta důležitost toho nitra. Že je schopno odpovídat na změnu prostředí.

To je jediná věc, jak Teilhard naznačuje jakousi spojitost mezi vesmírem a mezi životem. Že totiž vesmír je složen z těch *unités naturelles* vposledu, jenomže je pouhou agregací. Kdežto v té linii k nekonečnu centro-komplikovaného tam nejde o pouhou agregaci, nýbrž jde o složité struktury. On tam přesně ukazuje, že s přibývajícím počtem atomů přibývá obrovským množstvím – logaritmicky nebo já nevím jak – vztahů mezi těmi atomy.

Tedy to, čeho dosahuje ta živá hmota, je, že pracuje s těmi vztahy, nikoliv s pouhým počtem atomů, že ty molekuly jsou velké. Ta složitost stoupá nebo narůstá daleko rychleji než počet složek, ze kterých je to složeno.

Ale ta spojitost je celkem taková neprůzračná, není to nic moc. A teď do toho přichází nejnovější fyzika, která se místy poněkud diletantsky – ta astrofyzika – místy poněkud diletantsky, místy velmi matematicky (diletantsky vždycky, když to interpretuje, matematicky, když jenom to počítá), přichází s některými nápady, které jsou filosoficky neobyčejně zajímavé.

Jedna z těchto věcí je, že tento vesmír, v kterém jsme, vznikl, má svůj počátek. A tento počátek že je zároveň nejenom počátkem vesmíru, ale počátkem také času a prostoru, takže nemá smysl tázat se, co bylo předtím. A zároveň, že tento vznik vesmíru je třeba vyvozovat nikoliv z něčeho, co bylo předtím, nýbrž z ničeho. Z vakua, takříkajíc.

Navíc, a to je vůbec nejdůležitější věc na tom, je to produkt krajně nepravděpodobné, velké fluktuace toho vakua. Takže vzhledem k tomu, že – a Teilhard to také říká, i když se tím zabývali i jiní autoři – Teilhard ukazuje, jak ta linie vývoje života je jakýmsi protiproudem, jak říká „napříč a proti“ všeobecnému proudu entropie ve vesmíru. Entropie souvisí s druhým zákonem termodynamickým, který byl kdysi formulován tak, že jakákoliv změna jedné formy energie v jinou formu se vždy děje s jistou ztrátou, kdy část té energie se mění v teplo. A to teplo už se nemůže pak zpátky změnit v žádnou energii jinou, protože teplo dovedeme využít na nějaké účely pouze tam, kde je rozdíl hladin.

Ale pokud ještě nějaký ten rozdíl hladin je, tak můžeme toho tepla využívat, ale jakmile se to teplo rozprostře všeobecně všude, tak z toho už zpátky čerpat nemůžeme. Z toho byla vyvozena takzvaná entropická smrt nebo tepelná smrt vesmíru. To jest stále se to bude všechno měnit, jedna energie v druhou a tak dále, a vždy se ztrátami v teplo. Pomalinku v kelvinech od nějakého malinkého zlomku to bude růst, řekněme ke dvěma nebo ke třem stupňům Kelvina všeobecně, ale zároveň všechno ostatní bude vychlázet. Nakonec se vesmír přestane prakticky hýbat, bude fixován na určité té velmi nizoučké hladině, která ovšem nebude nulová, nýbrž bude mít nějaký ten stupínek, ale v podstatě to bude konec vesmíru, tepelná smrt vesmíru.

Tahle ta druhá věta termodynamická vyvolávala hned od počátku velké protesty. Argumenty byly: no dobrá, jestliže je opravdu pravda, že to stále klesá, respektive ta entropie – entropie je ten nejpravděpodobnější stav, že ano, čili nejpravděpodobnější stav je, že se všude rozprostře stejné teplo, stejná teplota tedy bude všude a všechno se přestane hýbat jakákoli anomálie, to jest každá hvězda, je vlastně anomálií proti této entropii, ale hvězda vyzařuje své teplo, vydává energii, až dojde k jakémukoliv – nakonec i ta hvězda vychladne a tak dále, čili směřuje k té entropii. No a teď byla věc: jestliže všechno, celý vesmír, je podroben růstu entropie, tak jak je to možné, že už nejsme v té smrti tepelné? A jak to, že bylo z čeho klesat? Kde se vzal na začátku ten stav, z něhož bylo možno dospět růstem entropie až k této tepelné smrti? Jak to, že vůbec je nějaký vývoj entropický?

Tyhle námitky se octly hned na začátku, byly formulovány hned na začátku, ale pak to všechno tak nějak

upadlo, protože s tou termodynamikou, s tou druhou větou termodynamickou se furt počítá a všechno vychází, a tak se to považuje za neotřesitelné.

No a teď ta nová teorie nebo ta nová myšlenka, jedna z těch hypotéz, počítá s tou velmi nepravděpodobnou, to znamená negativně entropickou, negentropickou, antientropickou formou vzniku světa. Tím se jednak řeší otázka, odkud vlastně to může klesat ta – nebo stoupat ta pravděpodobnost, ta energie – entropie, ne energie. A zadruhé se ukazuje, že tento svět vznikl nepravděpodobně, vysoce nepravděpodobně, to znamená negentropicky, negativně entropicky, antientropicky.

Jestliže tomu tak je, tak ta vazba mezi životem a mezi vesmírem je daleko hlubší, než se zdálo *Teilhardovi*, který to vázal jenom na to nitro těch přirozených jednotek, pročez tady vlastně existuje zásadní sourodost – nebo sourodost vesmíru jako celku, naší bubliny nepravděpodobné, a života, protože obojí vzniká a vyvíjí se negentropicky.

To znamená, že zaprvé vznik vesmíru a vznik živých organismů, života vůbec, je nepravděpodobný. Všechno to entropické, to pravděpodobné, to směřování k větší pravděpodobnosti, to je jenom jakýsi vedlejší produkt toho hlavního směřování negentropického. Čili situace se úplně obrací proti tomu, co moderní astronomie a astrofyzika ještě do 30. let tvrdila, nebo ještě do 40., totiž že – jak je to u toho *Jeana* – právě život je vedlejším a nedůležitým produktem vývoje vesmíru. Je to přesně naopak. Všechny ty chladnoucí hvězdy a ty černé díry a tak dále, to jsou vedlejší produkty vývoje vesmíru, který je negentropický. Ten vývoj je negentropický.

My ještě nevíme, jak to vypadá v celém vesmíru, ale vzorem nám jsou ty živé organismy, poněvadž ty živé organismy právě jsou sourodé s vesmírem v tom, že vznikají a ony se taky dovedou udržovat jistým způsobem, ovšem jiným než vesmír, to nemůže být stejné, poněvadž organismy se udržují v té komplikovanosti a ještě zvyšují svou komplikovanost díky tomu, že tady je centrální hvězda, Slunce, které vyzařuje energii, a tudíž zvyšuje svou entropii, a díky tomu zvyšování entropie je život schopen snižovat svou entropii na úkor té entropie té celé sluneční soustavy. Vesmír to musí dělat jinak samozřejmě.

Nicméně je tady pozoruhodná nová souvislost, která není zajištěna jenom nějakými těmi [nesrozumitelné] těch elektronků a fotonků a tak dále. Tohle je vlastně problém, který klade moderní astrofyzika, aniž by věděla, co činí, anebo když si to uvědomuje, tak to dělá diletantsky, poněvadž na to není filosoficky připravená. Filosofie se o to zatím nějak nestará, nebo málo. Pravda je teda, že právě v posledních letech a snad v půldruhém desetiletí počet prací, ovšem převážně vědců, kteří fušují do filosofie, ve světě na toto téma roste. Čili začíná to být atraktivní, prodává se to, lidi to kupují, zajímají se o to, je to věc, která kupodivu, ač velmi abstraktní, tak velice atrahuje. Ale není to to, co by se dalo očekávat, že se na to půjde takovým nějakým skutečně důkladným myšlenkovým postupem. Ne že bychom my byli schopni tady to všechno strčit do kapsy a udělat to lépe, ale říkal jsem si, nebylo by špatné si aspoň trochu ukázat, trochu se s tím seznámit a ukázat si, co ta fyzika může a co už nemůže a musí dělat filosofie a jaké možnosti se tady otevírají a tak dále.

Je to eminentně důležitá věc, proto jsem to zdůrazňoval minule i dneska, že jaký člověk, takový svět a jaký svět, takový člověk. Ve chvíli, kdy člověk byl přesvědčený, nebo v době, kdy byl přesvědčený, že je náhodnou plísni na jednom prášku u jednoho zrnka písku na mořské pláži vesmíru, no tak o sobě měl jiné ponětí, než když se cítí na špici vývoje živých organismů na jednom tom prášku a tím sourodý s vesmírem vcelku. To je podstatně jiná situace. A co to může znamenat, co se z toho dá vyvozovat? Teď, co to je to nic, to vakuum? Fyzikové bouřili, že vakuum není nic, vakuum je – už mi jeden fyzik řekl...

Jiný hlas: Chci říct, není pravda, že vakuum je nic.

Hejdánek: No ano, pravda.

Jiný hlas: A proto jsme slyšeli, že vakuum není ani [nesrozumitelné].

Hejdánek: No ano, ano. Není pravda, že vakuum je nic, že to je stav o velkých energiích. I když je to definováno jako stav o nejnižších možných energiích, tak ve skutečnosti jsou to energie velké a tak dále, takhle to říkají. Ale je to prostě pofidérní, je potřeba to analyzovat, přesně zjistit, co tím říkají.

Prostě filosofie nakonec je nucena uvažovat o té otázce *Leibnizově*, kterou jste si přečetli, doufejme, v

tom, když jsme dělali *Leibnize*. Tam je postavená otázka: *Proč je spíše něco nežli nic?*

Na to nebyla odpověď, leč teologická. Ale inspirováni tou hypotézou astrofyzikální můžeme dnes říct, že nic je stav nestabilní. Že nic má stále tendenci přecházet v něco. Ale i to něco je nestabilní a má ustavičně tendenci přecházet v nic. A za jistých okolností, a my se musíme pak tázat, za jakých okolností, to něco je schopno, přestože zaniká, nechat po sobě jakousi stopu, kterou my bereme jako trvání.

Je pochopitelné, že to, o čem mluví ti fyzici dneska, není ještě ta rovina, o které jsme my tady hovořili jako o té *primordiální* rovině. Že my tam budeme...

--- (1984-09-17 Filosofická kosmologie I (2)_01-2b_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Technický problém naší *Begrifflichkeit*, našeho pojmosloví. Co s tím uděláme? Nepochybně mezi tou rovinou fluktuací vakua, respektive virtuálních částic, a mezi rovinou, můžeme-li tak říci, nicoty, toho nic, tam budeme muset zařadit ještě jednu mezirovinu, totiž mezirovinu těch *primordiálních* událostí, které nejsou součástí světa, jak jsme si řekli. Poněvadž svět je jenom struktura těch vzájemných reakcí, nikoliv těch událostí samotných.

Ale to je další věc, to je potřeba se o tom domluvit a v rozhovorech s fyziky zjistit, jestli jsou ochotni na to vejít, nebo nejsou, to budeme vidět.

Ale každopádně se tady novým způsobem otevírá otázka nepředmětné skutečnosti, která se nutně fyzice a fyzikálním úvahám musí jevit jako nic. Takže my tady budeme mít ještě možnost filosoficky ukázat na skutečnost, která není součástí světa, ale v níž je každá událost zakotvena. To znamená další věc ještě, odpusťte, že jdu dál, ale jenom aby bylo jasno, kam to míří. To znamená, to, co zkoumá fyzika, to jsou ty setrvačnosti, a to znamená ty produkty, ty vedlejší produkty světového vývoje.

Ale fyzika zcela zanedbává, a nejenom fyzika, ale vůbec přírodní věda dosud, jaká je, tak zcela zanedbává okolnost, že každá událost začíná jako nevnější, jako nepředmětná skutečnost, která se zvnějšňuje. A přírodní věda bere na vědomí pouze tu skutečnost již zvnějšněnou, ale tu nezvnějšněnou prostě nepočítá. Ale právě ta nezvnějšněná skutečnost je zakotvena v té nepředmětné skutečnosti ryzí. V tom nic z hlediska fyziky.

Takže i v rámci světa není to tak, že by nějakou fluktuací, mimořádně velkou fluktuací vznikl svět a v rámci toho světa platila přírodověda. Nikoliv. V rámci toho světa stále dochází k událostem, které jsou zakotveny mimo tu bublinu toho světa a jenom se uchovávají, jenom se zvnějšňují do toho světa té bubliny.

Takže má smysl se tázat zaprvé o nepředmětné stránce skutečnosti toho světa a zadruhé o ryzí nepředmětnosti, která je mimo svět, která vůbec nikdy do toho světa nepřechází. Což je ovšem věc, o které jsme, pokud jste tu byli, už mluvili a naznačovali jsme si to asi před dvěma roky. Ale tady je teď příležitost se k tomu vrátit a trošičku zpřesnit ty souvislosti po fyzikální stránce nebo astrofyzikální stránce.

Tohle je důvod, proč mě to strhlo, proč se tím chci zabývat. Je mi jasné, že to je poněkud odtaziťé, poněkud speciální, poněkud nezajímavé, pokud někdo vidí tu naléhavou potřebu, aby filosofie promluvila k dané situaci, k dané chvíli. No tak samozřejmě je to takové trošku spekulativní. Ovšem mně se zdá, že jestliže je pravda, že pro filosofii je nezbytné zabývat se čímkoli vždy tak, aby to mělo vztah k celku, no tak potom ten celek nějak musíme také tematizovat. A mně se zdá, že tohle je jeden ze způsobů, jak lze tematizovat celek, především celek světa, té bubliny, a ještě ten svět, tu bublinu, ještě vztáhnout k celku skutečnosti nepředmětné.

Tohle je podle mě asi tak smysl toho, co by mělo být obsahem těch dalších seminářů a zároveň dosažení nějakého základu nebo vyjasnění, základního vyjasnění některých rámcových otázek důležitých pro další speciálnější, konkrétnější a aktuálnější filosofické úkoly.

Jiný hlas: Já se domnívám teda, že jde o to postavení člověka, o to jsi naznačil postavení člověka uprostřed kosmu. A ještě něco. Když ty sám říkáš, promiň, že ti do toho skáču, když ty sám říkáš, že ta výpověď o světě je vlastně nepředmětně výpověď o člověku, tak vlastně my bysme se tím i dozvídali analýzou těch výpovědí o kosmu, o světě, bysme se dozvídali o člověku.

Hejdánek: Ano, o člověku ovšem v určité koncepci. V té koncepci, kterou budeme budovat. Ve chvíli, kdy zaujmeme jisté teoretické pozice, tak se nám bude jevit ten vztah sebepojetí člověka a pojetí světa jednou jako nevyvážený, podruhé jako redukovaný, potřetí jako chudý příliš, nebo redukovaná jedna strana na úkor druhé a podobně. Čili lépe porozumíme i těm minulým. Ale co je hlavní po mém soudu, že mě to až zaráželo, když jsem četl toho Davise, jak se pohybuje kolem některých nesmírně závažných problémů a vůbec je nevidí, protože nezná dějiny filosofie. On prostě si něčeho všimne, protože je na to připraven, ale spoustu věcí tam nechává ladem, protože na to připravený není. Jinými slovy, to, co filosofie může dělat tím, že reflektuje daný stav přírodní vědy, jako je například ta astrofyzika, to není jenom *explikace* toho, co ta astrofyzika tak jako tak říká, nýbrž postavit celou tu astrofyziku, celou tu teorii postavit do takového světla pomocí znalostí minulých filosofů, že se najednou ukáže na jedné straně, jak strašně diletantsky je to myšleno, a na druhé straně, jaké obrovské možnosti tam jsou zanedbány, neviděny.

To je jaksi důvod, proč to vztahovat k těm – nejenom, že chceme porozumět nově starým filosofům, ale my jim chceme porozumět nově a lépe proto, abychom lépe porozuměli těm problémům, před kterými sami jsme a kolem kterých třeba právě ty astrofyzici jdou jako slepí.

Ta knížka je neobyčejně zajímavá, tu, co jsem přinesl, co jsem přečetl. To je takový zvláštní pokus, v ničem nic podobného jsem předtím neviděl. Filosofuje určité partie astrofyziky a v místech, kde se mu to zdá na místě, se táže: „No, a jestliže by tohle měl stvořit Bůh, tak co o tom můžeme říct?“

Třeba ta celá kniha se jmenuje *Bůh a moderní vesmír* nebo takového. A tam na určitých místech, která jsou daná postupem té vědy, která jsou místem té vědecké teorie, na tom místě je najednou postavena otázka Boha: Co by teda v tom případě ten Bůh vlastně tam dělal? A jestli by nebyl zbytečný. Nebo jestli by měl nějakou takovou naprosto nesmyslnou funkci nějakého toho třídícího *Maxwellova démona* nebo něco takového.

Takovým naprosto netradičním způsobem se táže po Bohu na určitých místech té teorie, buď těch teorií, a chce se dozvědět jaksi – v případě, že tam opravdu Bůh zasáhl, připustíme jako hypotézu – tak co by teda tam dělal on?

Já jsem se s ničím podobným nesetkal. Někdy to vyzní úplně trapně, triviálně, někdy naopak takovým iritujícím způsobem, je to někdy blbé úplně, a někdy to má fantastickou perspektivu. A v řadě – a to právě jsem si uvědomoval pořád – řada míst, některá volají po tom postavit to takhle, a jeho to nenapadne, protože nemá dobrou filosofickou průpravu. On je Angličan, to je prostě analytická filosofie, ona neposkytuje mnoho možností nejenom postavit to tak nějak formálně, ale on si to ani neuvedomí. To je jedna věc.

A za druhé, když už to vyklopil, tak zaprvé, že je Angličan, že nemá přípravu filosofickou a – chce se říct – ani teologickou. Takže prostě má tam některé formulace tak beznadějně nevzdělané, že by člověk zabrečel. A přitom by to šlo udělat daleko lépe, kdyby se trošičku zabýval tou teologií. On jako fyzik se pustil velmi záslužně do něčeho, pro co si ovšem – to je taková zvláštní věc – on je univerzitní profesor, teoreticky by měl být na slušné úrovni odborné, a on neví, co to je vědecky pracovat natolik, aby si uvědomil, že když tam zavádí teologickou problematiku, tak že se taky musí trochu poučit v té teologii. To mu prostě nenapadne. A najednou tam udělá věc, která je naprostá ostuda.

Jiný hlas: Jde mu o to teda, aby propojil ty tři pojetí člověka, ten izolovaný...

Hejdánek: Ano, jistě. On to klade vedle sebe a neřeší. Ta kniha to neřeší. Nechává to otevřené, neříká ani, že Bůh není, ani že Bůh je, ale jenom říká: když je, tak z toho vyplývá tohle a tohle v téhle souvislosti, v tamté souvislosti zas něco jiného, tam zas něco jiného. Takže prostě jemu ta integrita pojetí Boha se tam rozpadá úplně. A na druhé straně zas říká: když není, tak máme tyhle svízele, tamty svízele a tak dále. Třeba, řeknu jenom příklad, jakýsi velkánský argument teistický je ta *negentropická* povaha vzniku vesmíru. Jak to, když vesmírů může být nesčetně množství, proč zrovna vznikl vesmír antropický? To je mimochodem zvláštní směr, který vznikl, antropismus. Tam chtějí zkoumat vesmír tak, že odvozují – mimochodem je to strašně zajímavé – odvozují vlastnosti vesmíru z toho, jaký je člověk. Prostě tento

vesmír nemůže být jakýkoli, nýbrž musí být takový, aby v něm mohl žít člověk. Co to znamená? Musí být takový, aby v něm byl život možný. Musí být takový a tak... za jakých okolností je možný život a tak dále. A teď vyvozují určité vlastnosti z toho, že tady jsme my.

No a teď jsou dvě možnosti. Buď byl tento vesmír vybrán jako nejlepší z možných, jak to říkal *Leibniz*, anebo je těch vesmírů fakticky nekonečné množství, a ergo jich je také nekonečně různě a mezi nimi jistě bude také nějaký takový jako náš. A pochopitelně ty vesmíry, které jsou tak blbé, že v nich život nemůže vzniknout...

Jiný hlas: No tak ty jako kdyby nebyly.

Hejdánek: Protože tam žádný člověk není, který by je začal zkoumat. Čili je evidentní, že když my tu jsme, tak že jsme jenom v tom vesmíru, který je vhodný k tomu, abychom my vznikli. A všechny ty ostatní jsou nám uzavřeny. No a teď on tam říká: No samozřejmě, je to diskutabilní, ovšem je to zvláštní, jestli někdo dá přednost před myšlenkou stvořitele, dá přednost tak nákladné výbavě světa, kde je těch světů nekonečně mnoho teda. Radši teda volí nekonečně mnoho idiotských světů, než by zvolil tvůrce. Je to taková zvláštní, zvláštní teda záliba, nehospodárnost a tak dále, že? Takovéhle argumenty se tam jenom hemží. No, je to kuriózní, že?

Jiný hlas: No, tvůrce je taky nákladný, nepochybně.

Hejdánek: Tvůrce je taky nákladný, nepochybně. Ale zdá se, když se to váží, ta ekonomie uvažování je kuriózní, když se to tak vezme, že? Jen aby tam nebyl tvůrce, tak radši nekonečný počet světů. A jeden z nich je ten náš. To je takové uspokojení, ale obejdu se bez Boha. Co to je, toto? To by ještě potřebovalo psychologa.

Jiný hlas: A navíc ještě by se možná mělo, to by měla být součást té filosofické práce, ukázat, jak ten pohled, který se tím světem nezabývá, jak je redukovaný. Protože si nemyslím, že tohle by byla v Praze – osobně se domnívám, že je to velká životní blbost. Přeci filosofie, to je Husserl nebo někdo takový, a ty to nezajímá. Právě proto jsem se chechtal, že jsem si asi našel kamaráda takřikajíc, jenomže on je chytrý ve fyzice takovým způsobem, že se cítím jako ten *Gulliver*, jak říkal – vlastně ne, ten pidimuž z toho království, jak volal: *Gulliver, Gulliver, wait on me, wait on me!* Přesně tak bych volal pořád: Počkej, počkej, já ještě nechápu. Ale to je přesně ono, proto jsem se chechtal. Víš, co to je, jaká je to senzace, když se všichni chechtají mně, zejména fyzici? Když se s nimi bavím, tak oni mají takový požitek z toho, že se mohou na mě... no, to ne. Člověk se cítí úplně takhle mrňavý, vypadá skoro jako blázen, a teď najednou blázen, který napsal tlustou knihu, a oni mu nemůžou říct „ale ne“. No, taky můžou, ale právě jen ti blbější.

V každém případě to můžeme považovat za skončené. Ještě chvilku mi věnujte, já bych rád věděl, co o tom soudíte, o tomhle expoé. Jestli je to něco, co by vám mohlo něco slibovat, nebo jestli vás vede spíš jakýsi soucit vůči mně, abych – když už to dělám – tak abych to dělal. Je to blbost, já to budu stejně dělat, to nemusíme řešit tady na semináři.

Hejdánek: Mně by to určitě zajímalo. Já už jsem si pohrával zase s něčím ve vztahu k Jaspersovi.

Mimochodem, můžeme Jasperse do toho pojmut. Když zařadíme na příště... ta perspektiva by byla asi taková, že příště bychom po velmi stručném přelétnutí předsokratiků – zcela necháme stranou ty velké postavy, Platóna, Aristotela, samozřejmě Sokrata také, poněvadž ti o kosmu vůbec... ti byli zády k přírodě, jak říkal Rádl – to necháme být, ale pak Pascal. Chceme dělat Pascala, že? A potom toho Jeansa, *Teilharda*. Tam bychom Jasperse... to občas ocitujeme, tím se nějak zvlášť nemusíme zabývat.

Landgrebeho doporučuji také, abyste si tam přečetli, ale to je spíš přehledná věc pro kontext.

A tam bychom mohli zařadit Jasperse jako ukázkou filosofa tohoto století, který nemá pro filosofii přírody smysl. Já mám Jasperse jinak dost rád, ale tohle je... prostě filosofové tohoto století pro to nemají vůbec smysl. To platí pro takřka všechny s výjimkami. Platí to nepochybně pro Heideggera, platí to pro Sartra, platí to pro celý logický pozitivismus, to je jasné. Ale třeba z té husserlovské tradice existuje jeden Husserlův žák, totiž Valenz, který se pokoušel fenomenologii aplikovat na přírodní vědy. Napsal o tom knížku, ne nezajímavou, chytrou knížku. Takže jsou takové případy.

Scheler se aspoň trošičku snaží s tou biologií nějak dát dohromady, ale nedělá to moc a také tomu moc nedal, on to nešustoval. Když se čte, co Scheler napíše o Darwinovi a když se přečte, co psal Rádl... Rádl vyšel z biologie, pravda, no ale u Rádla je to takovou omáčkou, tak barevné, tak plastické, to se u Schelera nenajde. Tak jak dovede být Scheler barevný a plný obrazů v analýze etických problémů, tak to dovedl Rádl třeba v těch přírodních vědách.

Takže bychom tam Jasperse klidně mohli zařadit, pokud si nevzpomenou na tamto něco, poněvadž Jaspers má jednak – dokonce to mám tady – studii, vlastně přednášku z rozhlasu, *Der Schöpfungsgedanke*, Myšlenka stvoření světa, analyzuje to, a potom má kapitolu v *Kleine Schule des philosophischen Denkens* o kosmu. Ta je zvláště poučná, protože tam celý kosmos padne pod stůl. První kapitola se jmenuje *Der Kosmos und das Leben*, Kosmos a život. Pozoruhodně to všechno padne pod stůl. Je to tak překvapivé, když člověk hledá určitou věc, jde po linii a teď si vezmete filosofa – jinak číst Jasperse je vždycky nové překvapení – a když tam hledáte třeba tuto věc, jo? To je strašně důležité přijít s konkrétními otázkami na filosofy. Patočka to nedoporučoval, neměl to rád. Vždycky je třeba číst filosofa a nechat si říkat od něj. Já to uznávám, že to je dobré, ale když si nechám říkat od toho filosofa, jak přijdu na to, že on nechal celý kosmos padnout pod stůl? To mě vůbec nepřijde na mysl, poněvadž mně to taky na mysl nepřišlo.

Ono je těch přístupů celá řada a opravdu je to zajímavé. Jaspers je filosof dnešní první velikosti, a najednou se tam ukáže – a přitom je to člověk, který začal studovat medicínu, vystudoval medicínu. Na psychologii se dal jenom proto, že byl nemocný a řekli mu, že nemůže jako lékař fungovat, že by v některých případech selhával, takže mu doporučili, aby předsedal na filosofickou fakultu na psychologii. On původně vystudoval medicínu a začal pracovat jako psychiatr.

Takže já nevím, Aleši, můžeme tam zařadit toho Jasperse?

Jiný hlas: Ale jo, já jsem se jenom na to ptal, že jsem si na to vzpomněl. U Heideggera by nebylo možno zařadit ani slovo. Tam není ani ň. Pro toho příroda neexistuje, leč jenom v nějaké té čtveřici, že to má nějaký ten směr. To by bylo spíše všecko, že přírodní vědy nejsou... Já jsem jenom chtěl vědět, o co se u Hejdánka velkou silou, možná si to vybavím, jenom jsem se chtěl zeptat, jestli to bylo vyloučeno.

Hejdánek: Kdybychom tady měli dělat to, o co je zájem, tak bychom to museli dělat každý den a ještě by mi nebylo. Já si teď nemůžu vzpomenout, co to bylo za věc. Jano, ty si nepamatuješ, co jsem říkal loni na začátku?

Jiný hlas: Já si vzpomínám jenom, že se hovořilo o možném tom, že by se dal Jaspers. Nic víc. Ale říkáš konkrétní věc nějakou, že jsi říkal, že už je to přeložené nebo bude přeložené, že bychom se tím mohli zabývat a opravovat. Určitě si na to pamatuji, že Jaspers. Nebylo to něco jiného? Každopádně já to zjistím. Pokusím se aspoň zjistit.

Hejdánek: Tak řekněte mi jenom tady k tomu, co tedy říkáte? Navrhujete nějakou změnu teď nebo brzo?

Já už jsem řekl, že mně vyhovuje právě zkusit ho z toho stihnout, té schizofrenie, že člověk jednou myslí jako křesťan, to by nemělo mít nic společného s tím, kdyby chtěl myslet jako filosof. To zase by nemělo mít vůbec nic společného s tím, kdyby se náhodou zabýval přírodovědou.

O té schizofrenii jsem nějakým způsobem tady vysloveně také mluvil, když přišli ještě podruhé minulý týden, po tom pondělku v úterý, přišli znova ti dva Švýdci. Ten otec zřejmě byl celý den puzen tím, aby přišel, a diskutovali jsme tady jenom s ním o kosmologii u Hebrejů, o té tradici. *Žalm osmý* a *Geneze* a tak dále. On se pořád snažil ze mě vytáhnout: „Já si myslím, že to je kosmologie.“ Já jsem říkal: „Samozřejmě to není kosmologie, poněvadž tam není logos, to je ještě mýtus.“ Což jsem ho nepotěšil. Říkal jsem: „Samozřejmě, je to jenom po vnější stránce mýtus, ale antimytický mýtus. Ale není to logos, takže to nemůžu být kosmologie, je to kosmomytie.“ Nebyl rád.

Začal mi vykládat, pochopitelně to je od nějakých odborníků, že celá ta takzvaná kosmologie, to jest celá ta první kapitola *Geneze*, nebo první dvě kapitoly *Geneze*, že to je etika. A že v podstatě celý ten svět tam, jak se vykládají ty velryby a obojživelníci a všelijací plazi a zvířata, že to je jenom scéna, na které jde o ten vztah Boha a člověka. Plně uznávám, nepochybně, ale ta scéna tam je. A to není scéna jenom nahodilá, že by mohla být jiná nebo žádná. Je to přesně tahle ta. A on pořád tomu nechtěl, nemohli jsme se

domluvit.

Já jsem argumentoval tím, že pro žalmistu nebesa vypravují slávu, a ten syn byl u toho, pomáhal mi, protože překládají Bibli z češtiny do francouzštiny, z Kralické do francouzštiny, tak jsem zjistil, že vypravují *la grandeur*, velikost, slávu Boží, tam je velikost a tak dále. Zas je to etická záležitost. Ale jak to, etická záležitost? V jakém smyslu nebesa vypravují? Samozřejmě nebesa, jak my je známe, jsou jiná nebesa, než jak je tehdy znali. A otázka zní, zda se máme propadat do jejich světového názoru a ve chvíli, kdy budeme číst Bibli nebo když to budeme vykládat, tak budeme propadlí do nějakých těch starých staletí. Anebo zda si položíme otázku, zda ty nebesa, jak je my dneska známe, jestli také vypravují slávu Boží. Anebo ne. Jestli jenom ty nebesa, jak je viděli tehdy, jestli vypravovaly, kdežto tyhle ty nebesa jsou mrtvá a nevypravují nic. Jak to tedy je? Co pak to může vyvolat?

On pořád to chtěl oddělit. To je věc vědy a tamto... Tak mě to tak oživilo, já to znám samozřejmě odsud, nepotřebuju na to nějakého Švýcara, ale zas mě to tak oživilo, poněvadž já se teď s těmi flandáky moc nesetkávám, kromě takových těch zbavených souhlasu, a ti jsou takoví rozumnější *eo ipso*. Nejhorší je ten provoz, kde jsou pořád nuceni mluvit určitým způsobem, jinak to budí pohoršení, takže si na to zvyknou. No, opravdu to je cosi hrozného. To, že ta integrita...

Prostě ten farář má tendenci, pokud možno, všechny takové ty napětí z toho vylučovat někam na okraj a tam zůstat jenom u toho, co se dá tak nějak povzbudivě a – já nevím, jak se to říká – *erbaulich* prostě vykládat, aniž by to narazilo u babiček a u dědečků a u mladých a tak dále. Všechno je to etika prostě. A nemusíme se pak bavit o tom, jak byl stvořen svět a jestli byl stvořen, a takových... Zůstat si jenom u těch hlavních bodů.

Ale ten problém tady je, ten problém tady je: co s tím vesmírem, o kterém nám tady publikují vědci všelijaké teorie? To je přece... jak můžu schizofrenně jednak se zabývat tímhle a jednak... Je pravda, že třeba čtu detektivku, no tak nebudu plést to, co je v té detektivce, do našeho života. Tam například Perry Mason utře každého soudce, no tak s tím nebudu počítat v normálním životě. Tam to odděluju, ale to není schizofrenie, protože ten Perry Mason je výmysl, já to čtu jako detektivku a ne jako popis skutečnosti. Ale mám tedy Bibli číst jako detektivku, anebo tu astronomii mám číst jako detektivku? Vždyť je to přece hrozné.

Tak to je vlastní věc, proč je to třeba nějakým způsobem integrovat. A to neplatí ovšem jen o teologii a astronomii, to platí také o filosofii a astronomii, astrofyzice. Vždyť je to hrůza, ta filosofie přece musí žít nějak z té vědy a v kontaktu s vědou, nemůže zůstat jenom u těch spekulací. Jestliže Einstein jednou prostě prokazuje něco, že čas a prostor, že to je časoprostor a že se to musí udělat, že to nějak souvisí, hmota a energie a časoprostor a hmota, že souvisí prostě, pohyb časoprostoru že zvyšuje nebo snižuje hmotu, nebo že prostě to všechno je propojeno, no tak to má nějaké filosofické důsledky. Je známá věc, že Bergson napsal celou knížku, kde z filosofických důvodů odmítá Einsteina. No to v zásadě je legitimní záležitost. Já si myslím, že existují filosofické důvody, které legitimně mohou vyvrátit Einsteina nebo prostě odmítnout Einsteina. Ovšem odmítnout ho v jeho filosofické interpretaci, nikoliv tedy v matematice. Filosofie nemůže vyvrátit matematiku, to může zase jenom matematika.

No ale Bergson to udělal způsobem, který jemu samému byl – vydal knížku a pak zakázal až do konce svého života ji vydat znova, protože to byl trapas. Je to takový dokument, teprve když umřel, tak se ho nikdo neptal, tak to vydali znova. A já jsem to teď dostal do ruky, ale opravdu prostě je to doklad toho, jak filosof něco posoudí a nezná to. Ovšem jak má filosof znát Einsteina, pochopit Einsteina? To musí nejdřív proniknout u té matematiky a pak může kritizovat. A nejde to kritizovat jenom po té filosofické stránce, musí to po obou.

No a to jsou všechno zkušenosti, které říkají, že filosofie se musí nějakým způsobem zabývat tou vědou, nejen když ji má reflektovat, tak to musí nějak prodělat, tu akci vědy prodělat spolu, aby pak bylo možno to reflektovat. Není možno jenom tak zvenčí reflektovat ten proces. Musí to vzít za své. No a z toho důvodu mám dojem, že je potřeba se těma různýma vědeckýma oborama, který jsou filosoficky nabitý, zabývat. A jeden z nejnabitějších s velmi vysokým napětím je ten obor astrofyzikální. Dochází tam k

takovým pozoruhodným, takřka každý rok je něco nového, sebemenší detail se objeví někde a teď to obrátí všechno naruby a hned jiný teorie. Je to jednak doklad toho, jak ta teorie je labilní, když těch pozorovacích bodů je tak málo. Prostě se objeví něco nového, hodí se to do počítače a ten najednou vyloží všechno úplně jinak. A na tom se pak staví. A přitom v rámci jedné teorie nějaký světelný bod je v naší galaxii a pak je šíleně já nevím co, šíleně hmotný nebo co, anebo je v nějaké cizí galaxii a pak má takovej výkon energetický, že prostě musí polykat celý galaxie. Neví se. Tak jsou dvě možnosti výkladu. Teď zjistit, kde je vlastně podle posuvu, to nějak nejde z nějakých důvodů. A teď na tom záleží. Celý vesmír vypadne jinak, jestliže to interpretujeme tím či oním způsobem. Celý vesmír, pro celý vesmír. Tam nic není odděleného, žádné jednotlivé pozorování není izolované. Buď je to tak, nebo tak, a platí to pak pro celou haldu dalších věcí. To už je takřka filosofie, to už přestává být věda, už je to ta teorie. První dva okruhy, ten řecký a ten hebrejský. Pro řeckou antiku bylo samozřejmostí, která přešla do samotného jazyka, že svět je řádem, krásným uspořádáním věcí. *Kosmos* znamená nejen svět či vesmír, ale také řád, pořádek, slušnost, upravenost, dokonce ozdobu a okrasu, ano i chválu, slávu a čest. To je neobyčejně zajímavé, když si uvědomíme, že Gilgameš si chtěl udělat jméno, chtěl dosáhnout slávy a cti. A žalmista hovoří o slávě Hospodinově. Tahle chvála, sláva a čest, to v řečtině je zakotveno v tom *kosmos*. *Kosméticos* je uspořádaný, upravený. *Kosmios* je řádný, mravný, poctivý, vhodný, umírněný, slušný a poslušný.

A na druhé straně pro biblickou tradici: viděl Bůh vše, což učinil, a aj, bylo velmi dobré. Čili to je cosi, pro řeckou antiku svět je něčím krásným, dobrým, ušlechtilým. A pro hebrejskou tradici Bůh stvořil všechno a viděl, že to je dobré.

Je půl deváté. Začal jsem sice pozdě, ale uděláme teď snad přestávku. Ještě jsem chtěl něco málo z té řecké tradice, dotknout se těch zlomků a tak, ale diskusí o přestávce, zvláště s Alešem, se mi vyjasnilo, že je to dost otrava, to povídání. A navíc dneska o to víc, že ani nesleduju, jak to sledujete, a z větší části to jenom čtu. Takže vzniká teď otázka, nikoliv zda změníme téma – to změníme časem – otázka může být jenom, jestli dřív, nebo později, ale otázka vzniká...